

Vaderlandsche historie. Deel 11

Jan Baptist David

bron

Jan Baptist David, *Vaderlandsche historie. Deel 11*. Vanlinthout, Leuven 1866

Zie voor verantwoording: <http://www.dbnl.org/tekst/davi003vade11/colofon.htm>

© 2008 dbnl

Voorwoord.

DE onverbiddelyke dood heeft aen den achtbaren en geleerden kanonik DAVID niet toegelaten het schoone werk te voleindigen, welk hy voorgenomen had aen de geschiedenis van ons dierbaer Vaderland, in vaderlandsche tael, toe te wyden. Er bleven slechts twee Deelen onafgewerkt overig. Alhoewel de ziekte hem, in deze laetste jaren, gebod van niet te veel te werken, was hy nogthans steeds bezig met aen zyne geliefkoosde Vaderlandsche Historie te schryven. Na zyn overlyden hebben wy nog een honderdtal bladzyden van het elfde Deel op zyne schryftafel gevonden. Wy hebben er deze laetste Aflevering van gemaekt, die voorzeker aen de menigvuldige bewonderaers van den

geleerden man zal welkom zyn. Hiermede zal het werk gesloten worden. Wie immers zou in staet zyn om het voort te zetten? Hoe onvolledig ook, zal het ten eeuwigen dage als een monument beschouwd worden van 's mans letter- en geschiedkundige kennissen, en al wie een vlaemsch hert in zynen boezem voelt kloppen, zal er aen houden om het in zyne boekery te bezitten, en het gedurig te doorbladeren.

De Uitgevers.

Vaderlandsche historie.

Elfde deel.

**Geschiedenis van België onder de Spaensche
heerschappy. II.**

Geschiedenis van België onder de Spaensche heerschappy.

Zeventiende hoofdstuk.

DES KONINGS VERLEGENHEID BY REQUESENS DOOD. - DE STAETSRAED BELAST ZICH MET DE REGEERING DER PROVINCIËN. - EN WORDT DOOR DEN KONING BEVESTIGD. - DE PRINS VAN ORANJE VINDT DAER ZYNE REKENING IN. - HY MAEKT EENE UNIE TUSSCHEN HOLLAND EN ZEELAND. - DE STAETSRAED BEANTWOORDT NIET AEN WILLEMS VERWACHTING. - WILLEMS PLAN OM DIEN OMVER TE WERPEN. - GELDGEBREK EN MOEDWIL DER SPANJAERTS. - GETALM DES KONINGS. - DON JUAN BESTEMD VOOR DE ALGEMEENE LANDVOOGDY. - ZIERIKZEE VEROVERD EN OPSTAND DER SPANJAERTS. - DEZE VERLATEN ZEELAND EN KOMEN NAER BRABANT. - AELST DOOR HEN INGENOMEN. - ZY WORDEN DOOR DEN STAETSRAED VOGELVRY VERKLAERD. - BRABANT LIGT KRYGSVOLK. - DE STAETSRAED IN HECHTENIS GESTELD. - ORANJES WENSCH VERVULD.

1576.

Koning van Frankryk.
Hendrik III.

Keizers.
Maximiliaen II, † 1576.
Rodolf II.

De dood van don Luis de Requesens was zoo onverwacht geweest voor den koning, als voor hem zelven. Zoo haest de landvoogd, naer Brussel gekomen zynde om voor zyne gezondheid te zorgen⁽¹⁾, voelde dat de ziekte de overhand nam, en zyn leven in gevaer stelde⁽²⁾, was hy bedacht geworden om, byaldien hy te sterven kwame, zich in het bestier der provinciën te doen vervangen, tot dat de koning zelf een nieuwen Stadhouder aenstellen zou. Hy had het oog laten vallen op den graef van Mansfeld voor de krygszaken en op dien van Berlaimont voor het eigentlyk gezegde landbestier⁽³⁾; hy had ja de acten dier dubbele benoeming doen opstellen, en moest die slechts nog

- (1) Requesens had Zeeland verlaten in November 1575 en was naer Antwerpen gekomen, van waer hy vertrok den 13 February 1576, en den 18de te Brussel aenkam. Zie de *Corresp. de Philippe*, III, bl. 449.
- (2) Zie daer byzonderheden over in dezelfde *Corresp.* loc. cit.
- (3) Zie het bewys, aldaer, bl. 450, aenteek. 4.

teekenen; maer ook dit werd hem belet, want vooraleer de stukken hem voorgelezen waren, had de dood hem weggerukt⁽¹⁾, dusdanig dat, door zyn spoedig afsterven, de algemeene landvoogdy volstrekt open stond⁽²⁾.

In zulk toeval kon de Staetsraed, hy die, met en naest den gouverneur, den vorst vertegenwoordigde, niet nalaten het opperbewind in handen te nemen, en daertoe besloot hy den eigen dag⁽³⁾ na, in het huis van Viglius, onder de aenwezige leden⁽⁴⁾ raed te hebben geslagen⁽⁵⁾. Weldra ont-

- (1) Dry brieven door den landvoogd aen den koning geschreven, bleven nog ongeteekend na zyne dood liggen. Zie die in de *Corresp. de Philippe*, III, bl. 435-49.
- (2) Zie Strada, I, bl. 292.
- (3) Niet echter zonder tegenspraek. De Staten van Brabant beweerden dat het vragstuk diende beslist te worden in eene vergadering der algemeene Staten. Zie hun vertoog en het antwoord daerop van den Staetsraed, in de *Corresp. de Philippe*, III, bl. 457, aenteek. I.
- (4) Daer waren, in dat oogenblik, slechts vier leden van den Staetsraed te Brussel aenwezig: Viglius, Berlaimont, Christoffel d'Assonville en Hieronymus Roda of de Roda, zynde de twee laetsten onlangs door den Groot-Commandeur genoemd met toestemming des konings. Zie daerover de brieven van Viglius in de *Analecta Belgica*, I, bl. 805 en II, t. I, bl. 409.
- (5) Van dit alles werd aen den koning kennis gegeven door Hieronymus Roda. Zie diens brief in de *Corresp.* III, bl. 454-63. - Zie mede het procesverbael van Berty in dezelfde *Corresp.* IV, bl. 475.

bood men ook de overige leden des Staetraeds, den hertog van Aerschot, den baron van Rasseghem⁽¹⁾, Arnoldus Sasbout⁽²⁾, alsmede den graef van Mansfeld⁽³⁾, welke laetste, eerlang te Brussel

- (1) Zie ons X^{de} Deel, bl. 298, aenteek. 2, en bl. 475. Deze edelman was mede onlangs door Requesens tot lid van den Staetsraed genoemd geworden. Zie 's mans brief van 10 Maert 1576 aen den koning, in de *Corresp. de Philippe*, III, bl. 461, vlgg.
- (2) Kanselier van Gelderland en, in dat oogenblik, reeds President van den Priveën-Raed. Zie ons X^{de} Deel, bl. 595, aenteek. 2.
- (3) Mansfeld staet in die hoedanigheid, naest Arnout Sasbout, aengeteekend in den *Commentarius* van de Tassis, *Analecta Belgica*, II, P. II, bl. 200, doch te onregt. Viglius in zyne Brieven, *Analecta Belg.* II, P. I, bl. 409, telt den graef van Mansfeld onder de leden van den Staetsraed niet, en de waerheid is dat hy tot Gouverneur van Brussel aengesteld werd, maer niet te min in den Staetsraed geroepen mogt worden. Zie de *Corresp. de Philippe*, III, bl. 478. Mansfeld werd nogtans later lid van dien Raed. Zie de *Corresp.*, IV, bl. 237.

aengekomen zynde, tot hoofd of medelid van eenen krygsraed werd aengesteld, met last van voor de rust en de zekerheid der hoofdstad in te staen⁽¹⁾.

De eerste tyding van Requesens dood had Philip in geene kleine verlegenheid gebragt. Hy wist niet wien in diens plaets te stellen, met eenige zekerheid dat hy hier te lande wel zou ontvangen worden en in staet wezen de wanorde, die reeds al vry groot was, te doen ophouden. Zyn zoon, don Fernando, was nog een kind⁽²⁾; zyne oudste dochter Isabelle⁽³⁾ konnende, uit hoofde van te groote jongheid, nog niet bekwaem gevonden wor-

(1) Zie de Roda's brief van 20 Maert 1576 aen den koning, in dezelfde *Corresp.* III, bl. 468-72.

(2) Don Fernando, zoon van Philip en van Anna van Oostenryk (Zie ons X^{de} Deel, bl. 455 en 56) was geboren den 4^{den} September 1571, en stierf te Madrid in het achtste jaer zyns ouderdoms, den 18 October 1578.

(3) Isabelle, dochter van Philip en van wylen zyne derde gemalin Isabelle van Frankryk, was geboren den 12 Augusty 1566. Zie ons X^{de} Deel, bl. 335, aenteekk. 1 en 2.

den om den post van landvoogdes te bekleeden. 't Is waer, des konings broeder, don Juan⁽¹⁾, op dat oogenblik in Spanje, was daer byzonder bekwaem voor en werd zelfs door paus Gregorius XIII dringend aenbevolen; doch behalve dat Philip den nog jeugdigen vorst tot iets anders bestemde, voedde hy misschien wel eenigen argwaen omtrent eenen broeder, wiens roem, door heel Europa weêrgalmende, hem al te eerezuchtig maken kon.

- (1) Don Juan van Oostenryk, geboren te Regensburg den 24 February 1545, was de onechte zoon van keizer Karel en van eene duitsche edelvrouw Barbara Blomberg. Hy werd in Spanje opgevoed, zyner hooge afkomst onbewust tot dat, na Karels dood, hy door diens opvolger in 1559 van alles onderrigt en door hem voor zyn' broeder erkend werd. Van dan af, op een wydscheren voet levende, slaekte hy den toom aen zyn ingeboren wapenlust en dacht niet meer dan op krygsroem. Weldra vond hy gelegenheid dien te behalen in eenen kruistogt ten jare 1565 ondernomen om Maltha te redden; doch wat zynen roem ten top voerde was de door hem, den 5 October 1571, behaelde overwinning op de Turken, in den zeeboezem van Lepanto, waer de ongeloovigen meer dan 30,000 man verloren en hunne vloot zoo goed als vernietigd werd. Zie Strada, I, bl. 364, vlgg.

Philips vrees had veel meer grond ten opzichte van hertog Eric van Brunswyck⁽¹⁾, die zelf zynen dienst aanbod voor het bestier der Nederlanden⁽²⁾, doch beleefdelyk afgewezen werd⁽³⁾.

De koning, na veler raed te hebben gevraegd⁽⁴⁾, luisterde met voorliefde naer dien van Joachim Hopperus⁽⁵⁾, die hem onder de oogen lei dat, met

- (1) Deze krygszuchtige vorst (Zie ons X^{de} Deel, bl. 211, aenteek. 3) was, in tweede huwelyk, getrouwd met Dorothea, dochter van Christina van Denemarken, hertogin van Lorreynen, en derhalve vermaegschapt aen koning Philip. Zie ons X^{de} Deel, bl. 53, aenteek. 3.
- (2) Zie Erics brief van 9 Maert 1576 aen den koning, in de *Corresp. de Philippe*, III, bl. 453.
- (3) Zie des konings antwoord, aldaer, bl. 454.
- (4) Zie den wyzen raed aen den koning gegeven door Granvelle in eenen brief uit Roomen geschreven den 23 Maert 1576, in de *Corresp. de Philippe*, IV, bl. 1-4.
- (5) Zie ons X^{de} Deel, bl. 159. aenteek. 2. - Hopperus was, in 1566, door den koning naer Madrid geroepen geworden om deel te maken van den zoogenaemden *Raed van Vlaenderen*, aldaer ingerigt om zich met de Nederlandsche zaken en aengelegenheden te bemoeijen. In deze nieuwe betrekking deed hy den koning veel dienst, en stond by hem in de grootste achting. Hy stierf aldaer in niet gevorderden ouderdom, den 10 December 1576. Zie 's mans leven in de *Analecta Belgica*, II, P. II, bl. 5, vlgg. Zie mede de *Corresp. de Philippe*, IV, bl. 55.

eenvoudig den Staetsraed te handhaven in het bestier der provinciën, hy een bewys zou geven van vertrouwen in zyne Nederlandsche onderdanen, aen welke die benoeming aengenaem wezen zou, en derhalve best geschikt zyn om de geesten in eene gunstige stemming te brengen of te onderhouden⁽¹⁾. Philip keurde die beweegredenen goed, en ditmael afziende van zyne gewoone traegheid, nam hy kort besluit; want reeds den 24 meert, en dus slechts negentien dagen na Requesens afsterven, vaerdigde hy brieven uit om den Raed van State in het opperbewind der provinciën te bevestigen, hem al de magt gevende die wylen de Groot-Commandeur uitgeoefend had, met vermaning van in alles voort te gaen, naer dat de dienst Gods en de belangen van het katholyk geloof alsmede zyn vorstelyk gezag en het welzyn des lands vorderen zouden, tot dat hy eenen persoon van

(1) Zie Vandervynckt, I, bl. 337, vlgg.

koninklyken bloede herwaerts zenden kon om de algemeene landvoogdy in zynen naem waer te nemen⁽¹⁾.

Gelyk Hopperus het voorzien had, adel en volk ontving met genoeg het koninklyk besluit. Men zag daer een bewys in dat de vorst het goed meende met onze provinciën en volle trouw stelde in zyne Nederlandsche onderdanen; doch niemand vond zich daermede meer in zynen schik dan prins

- (1) Zie de oorkonde in de *Corresp.* III, bl. 473. Zie mede een anderen koninklyken brief van hetzelfde datum aen den Staetsraed, *Corresp.* IV, bl. 237. - Hier zy in 't voorbygaen aengemerkt dat, met 1576, het jaer voor de eerste mael in ons land, aenvang genomen heeft op *primo Januarii*. Tot dan toe was men, hier en elders, gewoon geweest het nieuwe jaer te beginnen daegs vóór Paschen, na de wyding der Doopsvonte. Maer die gewoonte was reeds in Frankryk afgeschafft geworden by edict van 1563 door Karel IX, bevelende voortaan het jaer te beginnen met den eersten dag van January. Koning Philip II volgde dat voorbeeld in een edict van 16 Juny 1575, willende dat men hier te lande insgelyks het volgende jaer 1576 begonne met 1° January, en dit nieuwe gebruik, zonder tegenspraek ingevoerd, heeft sedert altyd stand gehouden. Zie Vandervynckt, I, bl. 333, vlg.

Willem van Oranje, en dat laet zich hooren.

Het was nu al meer dan tien jaren dat Willem zonder ophouden werkte om de Nederlanden af te scheiden van Spanje en die op zyne hand te brengen. Ja en ondanks meer dan eene misrekening welke hy reeds beproefd had, ging hy niettemin voort in zyn voornemen, met eenen moed en eene standvastigheid die zeker beter hadden kunnen besteed zyn geworden. Op het einde nogtans van Requesens bestier scheen hy alle hoop verloren te hebben: de Spanjaerts belegerden Zierikzee. Deze stad kon hun niet lang meer betwist worden, en haer verlies zou de onderwerping van geheel Zeeland voorbereiden. Daer was aldus een eind te voorzien aen de worsteling: de steden konden het niet volhouden, en de provinciën, ofschoon zy zich geheel en al in staet van opstand gesteld hadden, waren onbekwaem zich te verdedigen tegen de altyd vernieuwde legers van Spanje. Reeds had de prins, om de gemoederen op te wekken en tot de uiterste opofferingen bekwaem te maken, in eene vergadering, te Rotterdam gehouden, voorgeslagen den koning af te zweren en eenen anderen heer te kiezen; doch zulks was niet doorge-

gaen⁽¹⁾. Laetst nog, na nieuwe en vergeefsche poogingen te hebben aangewend om Zierikzee te verlossen, raedde hy al de molens van Zeeland te verbranden en de dyken door te steken, om de streek voor den vyand onbruikbaer te maken, en dat de inwoonders, met vrouwen en kinderen en het beste der tilbare have, sloop zouden gaen om elders eene veiliger verblyfplaats op te zoeken⁽²⁾. Dat dit voorstel ernstig gedaen werd is niet waerschyndlyk, maer het bewyst niettemin den wanhopigen toestand der zaken; want anders ware zulk voorstel belachelyk geweest en derhalve niet geuit geworden.

Maer ziet! de onverwachte dood van Requesens bragt op eens eene groote verandering in de omstandigheden, latende het land zonder opperhoofd, wat reeds eene goede kans was voor de opstandelingen; en die kans verbeterde nog, zoodanig dat Oranje al zyne hoop voelde herleven, toen de Raed van State die, mag men zeggen, enkel van land-

(1) Zie Wagenaar, VII, bl. 79, vlgg. Zie mede Bor, I, Boek VIII, fol. 125.

(2) Zie Wagenaar, bl. 89, en Bor, fol. 135, v^o.

zaten was samengesteld⁽¹⁾, den last der regeering had opgeladen. Alsdan meende de prins dat het oogenblik gekomen was van alle middelen in het werk te stellen om de Nederlanden aen de Spaensche heerschappy te onttrekken. En trouwens, byaldien alle de provinciën samengespannen en in dien zin gewerkt hadden, zoo ware dat plan haest uitgevoerd en het doel bereikt geweest. 't Is waer, de oneenigheid in het punt van godsdienst, te voren door Oranje benuttigd als een werktuig van omwenteling, was nu een beletsel voor de vereeniging der provinciën, maer dat beletsel moest niet onoverkomelyk heeten, gelyk het later heeft gebleken.

Prins Willem wilde eerst eene proef doen in 't klein. Hy beriep weldra te Delft de Staten van Holland en Zeeland, en deed daer het voorstel van eene vereeniging of dusgenaemde *Unie* tot stand te brengen tusschen de beide provinciën. Daer was, het jaer te voren, reeds van gesproken geweest, doch men had er geen gevolg aen gege-

(1) Hieronymus de Roda was de eenigste Spanjaert die in den Staetsraed zetelde, alle de andere leden waren Nederlanders.

ven. Ditmael, in tegendeel, uit vrees van Oranje te mishagen en zyne medewerking te verliezen, luisterde men veel beter naer 's mans raed, zoodanig dat de *Unie* tot stand kwam en het verbond den 25 April te Delft geteekend werd, zynde hoofdzakelyk van den volgenden inhoud: dat de leden der *Unie* elkander in alles zullen bystaen en behulpzaam zyn, en de benoedigde lasten dragen, ieder voor zyn aangewezen deel; dat de hooge regeering der *Unie* zal opgedragen worden aen den prins van Oranje, onder den naem van *hoofd en hoogste overheid*⁽¹⁾, met volle magt om, zoo lang de landen in oorlog of in de wapens zouden wezen, als *souverein en opperhoofd* te mogen gebieden en verbieden, Raedsmannen en beambten aen- en afstellen, het regt doen bedienen, brieven van genade of van uitstel verleen, de stedelyke overheden op de gewoone tyden vernieuwen, enz. Voorts zullen de Bondgenooten aen den prins

(1) Eene volkomen souvereiniteit was het niet; want men verstond nog niet koning Philip te verloochenen, maer slechts het opperbewind aen Oranje toe te vertrouwen als stadhouder en vertegenwoordiger van den landsheer.

trouw en gehoorzaamheid beloven en hy, van zynen kant, zal zweren 's lands regten en privilegiën te zullen handhaven⁽¹⁾, alsmede de uitoefening der gereformeerde religie, by uitsluiting van alle andere, zoo nogtans dat niemand in zaken van godsdienst voor zyne byzondere gezindheid zal mogen ontrust of vervolgd worden⁽²⁾.

Zoo was dan de eerste proefneming gelukt, de vereeniging van twee aenzienlyke provinciën⁽³⁾ te weeg gebragt, en eene soort van souvereine magt aen Oranje toegekend. Kon men nu dezelfde *Unie* bewerken tusschen de andere provinciën zoo

- (1) Zie Wagenaar, VII, bl. 94, vlgg. en geheel den letterlyken inhoud van het verbond, met de verklaring daerop gegeven door Oranje, by Bor, I, Boek IX, fol. 138-141.
- (2) Met deze bepaling zocht men de ysselykheden te zalven welke, korte jaren te voren gepleegd waren geweest tegen de dusgenaemde *Martelaers van Gorcum*. Men kan daer Butler over nazien, uitg. van Brussel, 1848, IV, bl. 83, vlgg.
- (3) Of, wil men, dry; want Zuid- en Noord-Holland werd toen ter tyd beschouwd als twee onderscheiden provinciën uit te maken, wordende aen het laetste den naem gegeven van *Noorderkwartier*. Zie Bilderdijk, *Geschiedenis*, VII, bl. 174.

van het Zuiden als van het Noorden, welke zich nog niet in opstand tegen het Spaensche beheer gesteld of de gehoorzaamheid aen den koning geweigerd hadden, zoo ware alles geklonken en afgedaen.

Maer het was toen reeds blykbaer dat de Raed van State, die thans het opperbewind te Brussel waernam, aen de uitvoering van dat plan de hand niet leenen zou. De Staetsraed wilde niet wat Willem de Zwyster wilde, en was zoo weinig bedacht om van den koning af te zien, dat hy het beleg van Zierikzee door Mondragon deed voortzetten, aen hetwelk nog meer dan vyf maenden na Requesens dood besteed werden. Ja meer, hy had onlangs, by plakkaert van 6 April, alle gemeenschap en koophandel met die van Holland en Zeeland op nieuw ten strengste verboden⁽¹⁾, zoo dat er van dien kant niets te verwachten was. Wat dan gedaen? Daer bleef niet over dan te beproeven om den Staetsraed omver te werpen en het opperbewind te doen overgaen in de handen der provincieele Staten, onder wier leden de prins van Oranje

(1) Zie Wagenaar, VII, bl. 92-93, en Bor, fol. 147, v^o.

niet alleen vele vrienden had, maer zelfs aenhangers en uitzendingen of bespieters telde, op wie hy rekenen mogt⁽¹⁾. Dit voornemen was dan ook weldra gemaekt (want de prins had de tegenwerking des Staetraeds voorzien, ja moeten voorzien); doch hoe dien uit den weg geruimd? Zulks was niet moeijelyk: men had hem eenvoudig in de onmogelykheid te stellen van het krygsvolk te betalen om zynen val te verzekeren, en dit deed men.

Reeds het jaer te voren had een deel der Spaensche ruitery onderscheiden provinciën afgeloopen en de inwoonders van het platte land veel overlast aengedaen. Thans naderden die moedwilligen de kanten van Brussel⁽²⁾, en werden door anderen, vooral door de Duitschers nagevolgd. Het beste middel om zich van die muitelingen te ontmaken, ware zekerlyk geweest ze af te danken en uit het land te zenden, des te meer dat er krygsvolk in

(1) Zie Vandervynckt, III, bl. 350-51. Zie mede Strada, bl. 294.

(2) Zie den brief des Staetraeds van 31 Maert 1576 aen den koning, in de *Corresp. de Philippe*, IV, bl. 8, vlgg.

overvloed aanwezig was, ja veel meer dan men noodig had om de gehoorzame provinciën te verdedigen en de oproerige te bevechten⁽¹⁾. Maer zulks kon niet gedaen worden zonder de achterstallige soldy te betalen, en daer was volstrekt geen geld voor⁽²⁾. De Raed van State hield niet op den koning om hulp te smeeken, hem telkens onder de oogen leggende dat het geldgebrek alleen genoegzaam was om de wanorde van dag tot dag te doen aangroeijen en weldra den toestand der zaken reddeloos te maken⁽³⁾. Daer waren maendelyks zesmael honderd duizend gulden noodig voor de loopende kosten en miljoenen kroonen om alles te effenen, terwyl de Staetskas veelal ledig of

- (1) Daer waren inderdaed meer dan zestig duizend krygslieden, zoo ruiters als voetknechten, te herbergen, te voeden en te betalen in deze landen. Zie eenen brief des Staetraeds van den 25 April aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 79.
- (2) Zie des Staetraeds brieven aen den koning van den 22 April en den 2 Mei, in de *Corresp.* IV, bl. 104 en 122.
- (3) Zie onderscheiden brieven van den Staetsraed aen den koning, aldaer, bl. 14-15, 20, 106, 155, vlgg. 171, 175, 239, enz.

zoo goed als uitgeput was⁽¹⁾. De koning verstond die klagten zeer wel, en trachtte ja daerin te voorzien, doch met kleine sommen of wisselbrieven van honderd of tweehonderd duizend kroonen⁽²⁾ en met zoo lange tusschenruimten, dat niet alleen zulke hulpgelden ontoereikend maer alreeds verteerd waren wanneer men ze ontving, en dus geene baet deden.

Het ging zoo ver dat de Staetsraed, met den Priveën-Raed⁽³⁾ en dien der Finantiën, voor eigen en personeele rekening geld te leen nam⁽⁴⁾, en ja dat zy het zilverwerk of kleinnooden hunner leden verpandden om gereede penningen aen te schaffen⁽⁵⁾; maer zy vonden nergens crediet: en wat was er, ten andere, met dergelyke middelen uit te voeren? Van de provincieele Staten kwamen niet

(1) Zie des Staetraeds brief van 26 Juny, aldaer, bl. 208-209.

(2) Zie des konings brieven in dezelfde *Corresp.* IV, bl. 7, 184, 229, 290, 326.

(3) Zie ons IX^{de} Deel, bl. 437.

(4) Zie des Staetraeds brieven van 22 en 30 Mei aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 157 en 171.

(5) Zie des Raeds brief van 1 Juny, aldaer, bl. 184-85.

dan weigerende antwoorden: alle verklaarden, als uit éénen mond, dat de bevolkingen verarmd, uitgeschud en opgeëten waren door de omzwermende krygslieden, en derhalve onbekwaem onderstandgelden by te brengen⁽¹⁾. Zy zouden wel hunne uiterste poogingen hebben gedaen, indien het er op aen hadde gekomen om al het vreemde krygsvolk af te danken en het land te doen ruimen; maer om Spanjaerts en Duitschers te onderhouden, en aldus mede te werken tot voortzetting van den kryg, daer was niet één der landzaten toe over te halen. In hunne brieven en antwoorden aen den Staetsraed verklaerden zy allen dat er geen ander doeltreffend middel overbleef dan de algemeene Staten te Brussel op te roepen, en met gemeenen overleg te beproeven het land te redden uit zyn wanhopigen toestand. Velen waren tevens van gevoelen dat men de Bredasche onderhandelingen op nieuw diende aen te knooopen en te zien om langs dien weg, die thans meer hoop gaf dan te voren, den algemeen gewenschten vrede te berei-

(1) Zie den brief der Staten van Henegau van 15 Juny aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 199.

ken⁽¹⁾. Ja, men mag zeggen dat zulks het algemeen verlangen was van adel en volk⁽²⁾; de Staetsraed zelf dacht er ook zoo over, en schreef al vroeg in dien zin aen den koning⁽³⁾; maer deze was altyd vyand geweest dier algemeene vergaderingen en volhardde in dit gevoelen, gelyk hy er mede tegen was dat men met de oproerigen van Holland en Zeeland in nieuwe onderhandelingen trade⁽⁴⁾, zonder nogthans andere bekwame middelen aen te wyzen om 's lands zaken te herstellen. Hy was met dit alles ten zeerste bekommerd, doch liet, naer oude gewoonte, den tyd verloopē met zoeken en raedplegen, belovende in elken

- (1) Zie de brieven der Staten van Vlaenderen vermeld in de *Corresp.* IV, bl. 13, 19, 35; van die van Henegau, bl. 121; van die van Brabant, bl. 85, vlgg. van alle de provinciën, bl. 35-36.
- (2) Zie eenen brief van Granvelle den 28 Augusty uit Roomen aen den koning geschreven, aldaer, bl. 330-331.
- (3) Zie zyne brieven van 28 April en andere van lateren dag, aldaer, bl. 102-107 en vooral bl. 158.
- (4) Zie des konings brief van 3 April aen den Staetsraed, in de *Corresp.* bl. 31-33. Zie mede bl. 108, 195-97, 205.

brief dat hy eerlang de gevraegde middelen aen den Staetsraed zou doen kennen, en dien immer in de onwetendheid latende, het zy dat hy zelf niet wist hoe het kwaed te bevechten of tot geen stellig besluit komen kon.

Des konings gewoone besluiteloosheid en de traegheid daeruit voortkomende baerden hier algemeen ongenoegen, en verwekten meer dan eens klagten⁽¹⁾. Het scheen alsof de vorst zich om zyne erflanden niet bekreunde. De Raed van State leed daer ook by in zyn gezag dat, van eerst af, niet zeer groot was geweest. Men zeide dat de raedslieden des konings vertrouwen niet hadden, dat zy onder elkander verdeeld waren⁽²⁾, dat de

- (1) Zie eenen brief van Balthazar Schetz aen de Staten van Brabant, in de *Corresp.* IV, bl. 139. Zie mede bl. 183 en 196.
- (2) Deze verdeeldheid, door Strada, bl. 294, erkend voor een groot kwaed, alhoewel geloochend door Viglius, in diens brief van 21 Mei aen den koning (*Corresp.* IV, bl. 150) was zoo goed als onvermydelyk, en wordt meer dan eens bevestigd door een' der leden van den Staetsraed Hieronymus de Roda die, van Philips wege, last had hem, door byzondere briefwisseling kennis te geven van alles wat in den Raed gedaen en gezeid werd. De Roda vervulde die taek en toont veel regtzinnigheid in zyne brieven, maer is soms ook wel wat overdreven, en spreekt over 't algemeen ongunstiglyk over het gedrag des hertogs van Aerschot en over den raedsheer d'Assonville. Zie zyne brieven van 1 April en van 18 Mei 1576, in de *Corresp.* IV, bl. 24 en 141.

eenen meer de spaensche, de anderen alleen de nederlandsche belangen ter harte namen: kortom het volk gaf aen sommigen den bynaem van Spaenschgezinden, aen de overigen dien van patriotten⁽¹⁾ en het spreekt van zelf dat slechts de laetsten bemind werden, de eersten daerentegen in den haet der menigte stonden. Daerby kwam nog dat de Staetsraed geen hoofd of Voorzitter had⁽²⁾ en daerdoor zelf dat aenzien miste hetwelk de vorige algemeene Stadhouders bezeten hadden en dat klem gaf aen hunne bevelen, inzonderheid

(1) Zie Strada, bl. 294, en Vandervynckt, II, bl. 341-42.

(2) Viglius droeg daer den naem nog van, doch kon, uit hoofde van ziekelykheid en gevorderden ouderdom, er de pligten niet meer van waarnemen, en dringt aen op de noodzakelykheid van een nieuwen Voorzitter te noemen, in zynen brief van 11 April aen den koning. Zie de *Corresp.* IV, bl. 66.

by het leger. De koning had zelf dat gebrek ingezien en alhaest zyn broeder don Juan van Oostenryk bestemd⁽¹⁾ om het stadhouderschap hier te komen waarnemen⁽²⁾. Don Juan, 't is waer, had weinig lust om die moeijelyke taek op te laden⁽³⁾, doch erkennende dat hy verpligt was den koning te dienen in alles waer deze goed zou vinden hem meê te belasten, zoo beloofde hy zich herwaerts te zullen begeven, op zekere billyke voorwaerden in zynen brief uitgedrukt⁽⁴⁾, en biddende Z.M. om niet regtstreeks zynen weg te moeten nemen, van Italië door het Meilandsche en Burgondië naer

- (1) De Staetsraed had, van zynen kant, dien wensch geuit in eenen brief van Hopperus aen den koning van 1 April. Zie de *Corresp.* IV, bl. 26 en Philips antwoord, aldaer, bl. 33.
- (2) Zie des konings eigenhandigen brief van 8 April aen don Juan, in dat oogenblik te Napels, *Corresp.* bl. 38. - Op dezen brief volgt een andere van Philips secretaris Antonio Perez (Zie Gachard, *Corresp.* enz. I, bl. LXXXVIII) over dezelfde zaak. Zie mede *Corresp.* IV, bl. 85.
- (3) Zie don Juans antwoord op des konings brief van 8 April, in de *Corresp.* IV, bl. 161.
- (4) Zie daer, bl. 164.

onze provinciën, maer om eerst over zee naer Spanje te mogen komen en met zyn koninklyken broeder zelf mondelyk te kunnen spreken van de hoogstbelangryke zaken welke hy voornemens was hem toe te vertrouwen⁽¹⁾. Philip keurde dit laetste voorstel niet goed⁽²⁾; doch moet er toch half in toegestemd, althans het niet volstrekt afgeslagen hebben, want in den loop der maend Augusty kwam de beroemde vorst in Spanje aen en ontscheepte te Barcelona⁽³⁾. De koning hadde dan zich dienen te haesten en zyn broeder te onderrigten van hetgene hy hier te doen had, om hem zoo spoedig mogelyk naer deze landen te laten vertrekken; maer haestig doorwerken lag ongelukkiglyk in Philips geærtheid niet, en hy talmde

- (1) Zie bl. 165. - Op dezen brief volgt een andere van don Juan aen zynen secretaris Escovedo, belast om naer Spanje te gaen, en daer met den koning te spreken volgens de instructiën welke hem meêgegeven werden.
- (2) Zie Philips antwoord aen don Juan, in de *Corresp.* IV, bl. 266-67.
- (3) Zie don Juans brief van 22 Augusty aen den koning, aldaer, bl. 321, en Philips antwoord, bl. 322.

naer gewoonte, zoo lang, dat don Juan, mag men zeggen, te laet kwam⁽¹⁾ om zyne zending behoorlyk te vervullen.

In de Nederlanden ging het alle dagen erger en erger; de wanorde groeide er gedurig aen tot grooter genoeg des prinsen van Oranje, die overal gelegenheid uit nam om zyne krygsmagt te vermeerderen en tevens kwaed vuer te stoken in de zuidelyke provinciën⁽²⁾, alsmede om hulp uit Frankryk te verkrygen⁽³⁾. In weêrwil echter van al zyne poogingen, had hy niet kunnen beletten dat Zierikzee, na eene langdurige belegering, het eindelyk op moest geven, gelyk diens bevelhebber Aert Vanden Dorpe⁽⁴⁾ deed, by verdrag van

- (1) De Staetsraed had hem nogtans meer dan eens geschreven om zyne aenkomst te verhaesten. Zie diens brieven van 6 en 13 Augusty in de *Corresp.* IV, bl 285 en 310, en don Juans antwoord aen den Staetsraed, aldaer, bl. 371. - Zie mede Bor, I, Boek IX, fol. 156, vlgg.
- (2) Zie daer bewyzen van in een langen brief des Staetraeds van 12 Aug. aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 297, vlgg. Zie inzonderheid bl. 305-306.
- (3) Zie daer, bl. 311.
- (4) Zie ons tiende Deel, bl. 510 en de aenteek. 1.

29 Juny 1576, hoofdzakelyk op deze allenzins gematigde voorwaerden: namelyk de stad zou, tot afkoop der plondering en voor de behoudenis harer voorregten, twee honderd duizend gulden beloven en de bezetting zou met geweer en pakkaedje, doch met stille trommel, met doove tenten en opgewonden vendels uittrekken⁽¹⁾.

Zoo lang het te doen was geweest om te vechten, hadden de belegeraers zich wel gedragen en ja allerlei beroovingen met geduld uitgestaen om het voorgestelde doel te bereiken; doch zoo haest de stad over was, hield die gewilligheid eensklaps op en, even als na de victorie van Mokerheide en de overgaef van Haerlem, borst de geest van oproer en wederspanningheid op nieuw uit vooral onder de spaensche soldaten. Het was alweder 't gebrek aen betaling dat het vuer aen de hoofden stak. De krygslieden eischten twee en twintig maen-

(1) Zie meer byzonderheden en den tekst zelf van het verdrag, by Bor, I, Boek IX, fol. 146, vlgg. of in de *Corresp.* IV, bl. 647, vlgg. Men leest daer ook geheel de briefwisseling tusschen den Staetsraed en Christoffel de Mondragon die het bevel voerde by de belegering van Zierikzee. Zie bl. 543-658.

den achterstallige soldy en rekenden op de boet welke de veroverde stad af moest tellen. Deze was hun inderdaed door den Staetsraed bestemd; doch behalve dat die geldboet niet oogenblikkelyk en niet in eens kon geveergd worden, wilde hy ze gedeeltelyk besteden om een duitsch regiment af te danken en uit het land te zenden⁽¹⁾. Hier kwamen de Spanjaerts tegen op, en ziende dat men naer hunne klagten niet luisterde, zwoeren zy hunne oversten af, kozen andere hopmannen en verlieten in de eerste dagen van July⁽²⁾ Zierikzee ja en de overige zeeuwsche eilanden, voornemens zynde in Brabant te vallen en daer hunne soldy met geweld te vorderen⁽³⁾.

- (1) Zie Strada, bl. 295, en eenen brief van den Staetsraed aen den koning van 15 July, in de *Corresp.* IV, bl. 238-51.
- (2) Mondragon bleef daer voor het oogenblik nog met een deel van zyn waelsch regiment, dat zich ook zeer ontevreden en zeer onwillig toonde. Zie de *Corresp.* IV, bl. 665, 668 en 670.
- (3) Zie Strada, *loc. cit.* en eenen brief van Hieron. de Roda van 15 en 16 July aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 251-54. Zie mede eene briefwisseling tusschen den Staetsraed en Mondragon, enz. aldaer, bl. 659-738.

Over Tholen en Bergen-op-Zoom bereikten zy aldra Antwerpen⁽¹⁾, alwaer zy niet binnen geraekten omdat de stad bezet was⁽²⁾; maer zy trokken voort naer Herenthals en hielden daer eenige dagen schandelyk huis. In zulke kleine plaets konden zy echter van geene betaling spreken, weshalve zy voornamen verder in Brabant te dringen. Den 21 July vertoonden zy zich te Mechelen, vragende om er eenen nacht te mogen verblyven, doch zulks werd hun geweigerd van wege den heer de Villa⁽³⁾ die de stad bewaerde met eene bende Walen⁽⁴⁾. Alsdan zetten zy de Dyl over en gingen door tot Vilvoorden, veel overlast

- (1) Ten getalle van 1500. Zie eenen brief van 12 July, aldaer, bl. 674.
- (2) Onder het bevel van Granvelles broeder Frederic Perrenot, hier van Champagny of Champigny, die wel niet zeer Spaenschgezind was, als later is gebleken, maer toch de stad niet mogt laten verwoesten door de Spanjaerts, gelyk zy reeds veel van hen geleden had, na de victorie van Mokerheide.
- (3) Joris De Lalaing, baron van Villa en graef van Rennenberg.
- (4) Zie des Staetraeds brief van 27 July aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 259.

doende aen de naby gelegen abtdy van Grimbergen, en op voorhand snoevende dat zy hun hart weldra te Brussel zelf zouden ophalen⁽¹⁾. Ja, maer zy vernamen tevens dat men in de hoofdstad gereed was hen duchtig te onthalen, en inderdaed geheel de bevolking, geholpen door den hertog van Aerschot en den graef van Mansfeld, had de wapens opgevat en zelfs de spaensche bezetting uitgedreven⁽²⁾ om door haer niet gedwardsboomd te worden. Den 23 bevonden de muitelingen, omtrent Laeken gekomen zynde, dat zy te Brussel zwaren tegenstand te verwachten hadden, en keerden daerom regts af naer Assche, alwaer zy een paer dagen vertoefden en de abtdy van Afflighem deerlyk mishandelden. Vervolgens trokken zy naer Aelst en namen, den 25ste, die stad stormenderhand in, welke uitgeplonderd en het voorwerp werd van allerlei gewelddadigheden⁽³⁾.

(1) Zie des Staetraeds brief van 18 Augusty aen den koning, aldaer, bl. 318, vlgg.

(2) Zie de *Hist. de Brux.* I, bl. 434.

(3) Zie de *Hist. de Brux.* I, bl. 435, en des Staetraeds brief van 27 July, in de *Corresp.* bl. 260. Zie mede een anderen brief des Staetraeds van 12 en 14 Augusty, aldaer, bl. 297, vlgg.

De tyding van dit feit en van het wangedrag der Spanjaerts, nog vergroot door sommige kwaedwilligen⁽¹⁾, maekte groot gerucht in de steden van Brabant en van Vlaenderen, dusdanig dat de Raed van State, die te vergeefs alles wat mogelyk was aangewend had om de oproerigen tot rede te brengen, en nu, dwaesselyk genoeg, beschuldigd werd de Spanjaerts onder duims in de hand te werken, niet meer wetende wat doen om een algemeenen opstand voor te komen, het ongelukkig besluit nam de muitelingen vyanden te verklaren van den koning en verraders des vaderlands⁽²⁾, oorlof gevende aen alle de onderdanen Zyner Majesteit om, waer zy die rebellen zouden ontmoeten, hen op het lyf te vallen, en verbiedende onder doodstraf hun hulp te geven, ja zelfs lyftogt of krygsbehoeften te bezorgen. Deze verklaring, by wyze van plakkaert uitgeveerdigd den 26 July⁽³⁾, werd

- (1) Het gerucht liep, onder anderen, dat de Spanjaerts heel Aelst hadden uitgemoord. Zie de *Corresp.* IV, bl. 299.
- (2) Viglius vooral sprak dat voorstel tegen. Zie zyne redenen by Bentivoglio, *Hist. des Guerres de Flandre*, II, bl. 132, vlg.
- (3) Dit datum wordt teregt opgegeven door Bor, I, Boek IX, fol. 155, v^o, alwaer men den tekst dier verklaring leest.

gevolgd door een tweede van 2 Augusty, gerigt tot de oproerige soldaten zelf, om deze tot hunnen plicht weder te roepen en vooral om te beletten dat anderen hun voorbeeld navolgden⁽¹⁾; doch deze maetregels kwamen reeds te laet.

Alles, te Brussel, was in rep en roer, en het verblyf in de stad werd ja gevaerlyk voor de vreemdelingen, evenwel voor de lieden van spaensche afkomst, zoodanig dat weldra de Raedsheer de Roda⁽²⁾, uit vrees van mishandeld te worden, met Juliaen Romero en Alonzo de Vargas⁽³⁾, de hoofdstad verliet en schuilplaets zocht te Antwer-

(1) Zie den tekst by Bor, aldaer, fol. 156, recto.

(2) Een van diens huisbedienden die, schynt het, zeer onvoorzigtig gesproken had, was door het volk op de straet dood geslagen. Zie de *Hist. de Brux.* I, bl. 439.

(3) Niet te verwarren met don Juan de Vargas, te voren lid van den Raed der Beroerten, maer die, daegs na den hertog van Alva, naer Spanje vertrokken was. Zie de *Analecta Belg.* I, bl. 785. Alonzo de Vargas was lid van den krygsraed. Zie de *Corresp.* IV, bl. 492, aenteek. 1.

pen⁽¹⁾. De Staten van Brabant maekten gebruik van de omstandigheden om een paar duizend of tien vendelen inlandsche voetknechten en zes honderd peerden uit te rusten, kwansuis om de hoofdstad en hare omstreken te beschermen, maer inderdaed om het gezag des Staetraeds te ondermynen en omver te werpen. Zy vroegen daer niettemin oorlof toe en verkregen dien mits alles gedaen wierde in 's konings naem⁽²⁾. Het bevel over het voetvolk werd gegeven aen heer Willem van Heze, een jong en stout edelman⁽³⁾, terwyl tot hoofd der ruitery de baron van Bièvre⁽⁴⁾ genoemd werd;

- (1) Zie Roda's brief van 27 July aen den koning, waerin hy zegt dat er ongeveer 8000 gewapende mannen in Brussel waren, die daer reeds ten volle meester speelden. *Corresp.* IV, bl. 265. Zie daer mede bl. 301.
- (2) Zie het request der Staten van Brabant, in de *Corresp.* IV, bl. 262, aenteek. 1, en het antwoord van den Staetsraed, *ib.* Zie mede bl. 281, aenteek. 2, en bl. 300. Zie eindelyk een brief der Staten van Brabant van 18 Augusty aen den koning, aldaer, bl. 318, vlgg.
- (3) Zie over hem Gachard, *Corresp. de Guill. le Tacit.* III, bl. 106, aenteek. 1. Zie mede de *Corresp. de Philippe*, IV, bl. 314, aenteek. 5.
- (4) Adriaen van Rubempré, baron van Rèves en van Bièvre. Zie de *Corresp.* IV, bl. 314, aenteek. 6.

maer de eerste deed zich vervangen door Jacob de Glymes groot-baljuw van Waelsch-Brabant⁽¹⁾. Dit voorbeeld werd nagevolgd door de Staten van Vlaenderen die mede, op voorwendsel dal zy alles te vreezen hadden van de Spaensche soldaten, nestelende in het Gent zoo naby gelegen Aelst, van den Staetsraed insgelyks verkregen een regiment voetvolk te mogen ligten en zes kornetten ruiters⁽²⁾.

Al dat gewapen was van aert geschikt om de landzaten tegen de Spanjaerts op te ruien en een waren volkskryg in de provinciën te verwekken. De muitelingen van Aelst wierven overal aenhangers, inzonderheid onder de spaensche krygslieden, en werden van dag tot dag sterker. Zelfs Sanchio d'Avila, die het bevel voerde op het kasteel van Antwerpen, alhoewel zeer koningsgezind,

- (1) Zie ons vyfde Deel, bl. 112. - Zie de *Hist. de Brux.* I, bl. 436-37, en den *Commentarius* van J.B. de Tassis, in de *Analecta Belg.* II, P. II, bl. 202 en 207. Zie eindelyk de *Corresp. de Philippe*, IV, bl. 335, aenteek. 2.
- (2) Zie de Jonghe, *Gentsche Geschiedenissen*, I, bl. 248. Zie mede de *Corresp.* IV, bl. 279 en 300.

werkte die van Aelst in de hand en zond hun ja geschut om zich te verdedigen, tegen den dank des Staetraeds, die over dit gedrag zich ten zeerste beklagde⁽¹⁾. D'Avila verdedigde zyn gedrag, zeggende ronduit dat de Staetsraed niet meer vry, maer zoo goed als gevangen was, dewyl hy anders een zoo dwaes besluit als dat van 26 July tegen de Spaensche soldaten niet zou hebben genomen⁽²⁾; hy meende derhalve verplicht te zyn de krygsliden des konings te moeten beschermen en had ja de garnizoenen uit verschillende steden der noordsche provinciën ontboden⁽³⁾ om hunne landgenooten by te staen, enz. Hieronymus de Roda, die op het kasteel van Antwerpen in veiligheid was, had dezelfde gevoelens als de slotvoogd, dien hy by den koning opentlyk ontschuldigde⁽⁴⁾, en zoo-

- (1) Zie des Staetraeds langen brief van 12 en 14 Augusty aen den koning, in de *Corresp.* bl. 297-309.
- (2) De koning ook keurde dat besluit af, maer als het te laet was. Zie zynen brief van 27 Augusty aen den Staetsraed, in de *Corresp.* bl. 325, vlgg.
- (3) Zie in de *Corresp.* bl. 302, en J.B. de Tassis, bl. 205-206.
- (4) Zie Roda's brief van 15 Aug. aen den koning, in de *Corresp.* bl. 312, vlg. en een anderen, aldaer, bl. 331-41.

danig overtuigd was van des Staetraeds onvermogen, dat hy diens afzetting aenraedde zelfs vóór de aenkomst van don Juan⁽¹⁾. Ja meer, hy beschouwde zich zelve als den eenigste onder de leden des Staetraeds die nog zyne volle vryheid had en op wien de koning rekenen mogt, weshalve hy het algemeen landbestier tot zich trok en den Staetsraed meende te moeten vervangen⁽²⁾, wat hem overigens niet toegelaten werd⁽³⁾.

Zulke oneenigheid onder hen die het bewind der zaken in handen hadden, bragt de noodlottigste gevolgen meê; namelyk heel Zuid-Nederland werd eene soort van slagveld tusschen de inboorlingen en de spaensche of andere vreemde soldaten. Geen dag ging er om of daer werden dorpen neêrgeblaekt, akkers verwoest, gevochten of geschermtseld, met den gewoonen uitslag dat meestal de Spanjaerts de overhand hadden, als zynde de sterksten in getal en afgerigt in den wapenhandel. De

(1) Zie daer, bl. 332.

(2) Zie het bewys, aldaer, bl. 357-58. Zie mede Gachard, *Analectes Beligues*, bl. 208.

(3) Zie des konings brief van 11 September, aen den Staetsraed, in de *Corresp.* blz. 362.

algemeene verontwaardiging groeide ook dagelyks aen; voor de eenen deed de Staetsraed te veel, voor anderen te weinig en, gelyk het gaet, hy verloor weldra al zyn gezag, al het vertrouwen der onderdanen. Wat gebeurt er? De heer van Glymes had verkregen een paer vendelen voetvolks in de hoofdstad te mogen houden⁽¹⁾: deze leidde hy dagelyks buiten de Naemsche- of Coudenbergische poort, op voorwendsel van ze te oefenen; maer den 4 September, ziende dat de kans klaer was en dat hy geenen argwaen meer verwekte, kwam hy met zyn volk naer gewoonte de stad binnen en trok regelregt naer het Hof, alwaer de Staetsraed vergaderd was. Hy vond de deur der raedzael gesloten maer deed die inslaen, en binnentredende met zyn gevolg, verklaerde hy te handelen in den naem der Staten van Brabant en gaf bevel alle de aanwezige leden in hechtenis te nemen en hunne degens af te eischen. Viglius was daer niet onder, zynde t'huis gebleven om reden van gezondheid⁽²⁾; de hertog

- (1) De acht andere waren verspreid te Leuven, te Halle, te Vilvoorden en elders. Zie de *Hist. de Brux.* I, bl. 438-39.
- (2) Strada, bl. 298, en andere geschiedschryvers stellen Viglius onder de aanwezigen, doch te onregt. De waerheid is dat de verdienstelyke man niet werd in echtenis gesteld, maer toch in zyn eigen huis eene soort van gevangenschap onderging, welke echter van korten duer was. Zie Papendrechts aenteekeningen op Viglius leven in de *Analecta Belg.* I, bl. 192 en II, P. II, bl. 208.

van Aerschot, die waerschyndlyk kennis had van het opzet, was mede naer de vergadering niet gekomen, voorgevende ziek te zyn. De tegenwoordigen, ten getalle van vier, namelyk de graven van Mansfeld en van Berlaimont, de heeren d'Assonville en Sasbout⁽¹⁾, met de twee secretarissen Berty en Scharenberger⁽²⁾, werden te voet naer de markt geleid en opgesloten in het dusgenaemde *Broodhuis*⁽³⁾, alwaer zy ieder een byzonder vertrek tot gevangenis kregen⁽⁴⁾. In het zelfde oogenblik

- (1) Arnoldus Sasbout was toen, sedert vier jaren, voorzitter van den Priveën-Raed, zoo wel als lid van den Staetsraed. Zie de *Analecta Belg.* I, P. II, bl. 855, aenteek. 1.
- (2) Urbanus Schar- of Scharenberger was Staets-secretaris voor de briefwisseling met Duitschland.
- (3) Zie ons tiende Deel, bl. 428, aenteek. 1.
- (4) Zie Rodas brief van 6 September aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 353. Zie mede De Tassis, *Comment.* bl. 207-208, en de *Hist. de Brux.* I, bl. 440.

legde men ook de hand op de leden van den Priveën Raed, onder welke⁽¹⁾ Louis del Rio de eenigste was die door de menigte beschimpt werd, omdat hy deel had gemaekt van den Raed der Beroerten⁽²⁾. Hy werd in hechtenis gesteld in het dusgenaemd *Clein moleken*, eene herberg op de markt⁽³⁾.

Niemand twyfelde in dien tyd, of de prins van Oranje had deze schennis opgestookt⁽⁴⁾, en waerlyk daer is niet de minste twyfel aen⁽⁵⁾. Willem hield, op dat oogenblik, zyn gewoon verblyf te

- (1) Een andere, Jan Fonck van Amersfort, proost en aertsdiaken van O.L.V. kerk te Utrecht, was, in 1570, lid van den Priveën Raed genoemd.
- (2) Zie ons tiende Deel, bl. 402, en de aenteek. 2.
- (3) Zie de Tassis, bl. 209, en de *Hist. de Brux.* I, bl. 440.
- (4) De Glymes was een yverige voorstander des prinsen van Oranje.
- (5) Willem ontkende zulks, en loochende het nog in zyne *Apologie* van 1580, bl. 127 der Brusselsche uitgave; doch de zaak is niet alleen buiten kyf gesteld door de gelyktydige schryvers, maer door Groen van Prinsterer zelf, in zyne *Archives*, enz. V, bl. 405.

Middelburg in Zeeland, van waer hy een wakend oog had op hetgene in Brabant en Vlaenderen omging, terwyl hy brieven op brieven schreef aen de Staten van Brabant, Vlaenderen, Gelderland, Utrecht, Henegau en andere provinciën, allen vermanende om zich te vereenigen tegen de Spanjaerts, ten einde de vryheid te verwerven die nu voor de deur stond en welke hun, door de verdeeldheid hunner verdruckers, van zelf, als 't ware, werd aengeboden. Hy verzekerde hun tevens dat hy geene andere verandering in den godsdienst zocht, gelyk men hem valschelyk nagaf; maer dat hy zich, te dien opzigte, naer het besluit der algemeene Staten voornemens was te gedragen. Eindelyk bood hy hun zynen dienst en den bystand der Staten van Holland en Zeeland aen, verklarende geenen anderen toeleg te hebben dan de Nederlanden in de gekrenkte voorregten te herstellen en te handhaven⁽¹⁾.

Dergelyke brieven zond hy mede aen graef Phi-

(1) Zie Wagenaar, VII, bl. 104, vlg. en eene reeks van brieven door prins Willem, en anderen op zynen last, geschreven, by Bor, I, IX Boek, fol. 156, v^o vlgg.

lip Delalaing⁽¹⁾ en aen andere belgische edellieden, by wien hy maer al te veel byval vond. Zelfs geestelyke oversten, als Jan Vanderlinden, abt van Sinte Geertrui te Leuven, en Franciscus De Vleeschhoudere, abt van Villers in waelsch Brabant, wist hy aen zyn lyn te brengen, on mogt op hunne medewerking aen zyne eierzuchtige plannen staet maken.

(1) Uit het huis van Hoogstraten. Zie des prinsen brief, by Bor, I, IX Boek, fol. 157, v^o.

Achttiende hoofdstuk.

DE STATEN GENERAEL VERGADERD TE BRUSSEL. - HENEGAU BEWERKT DE LOSLATING VAN EENIGE LEDEN DES STAETRAEDS. - DE SPAENSCHEN SOLDATEN DOOR DE STATEN OP NIEUW VOGELVRY VERKLAERD. - GEVECHT TEGEN DE SPANJAERTS AEN DE KANTEN VAN THIENEN. - MEN BESLUIT HET KASTEEL VAN GENT TE BELEGEREN. - DE PRINS VAN ORANJE WORDT VERZOCHT DAERAEN MEË TE HELPEN. - HY ZENDT KRYGSBENDEN EN GESCHUT NAER GENT. - DE STATEN GENERAEL MATIGEN ZICH HET OPPERBESTIER DES LANDS AEN EN VERBINDEN DE PROVINCIEËN. - VOORBEREIDSELS TOT HET CONGRES VAN GENT. - GENTSCHEN BEVREDIGING OF PACIFICATIE. - HARE AERT EN STREKKING. - AENKOMST VAN DON JUAN VAN OOSTENRYK.

1576.

De groote slag was gegeven, des konings gezag in zyne wettige vertegenwoordigers geknakt en de deur geopend aen allerlei moedwil⁽¹⁾. Niemand

(1) Strada, bl. 298, beschouwt dien dag als den laetste van 's konings Staetsraed, en De Tassis, bl. 239, betreurt het lange wegblyven van don Juan die, zegt hy, door zyne tegenwoordigheid, den aenslag op den Staetsraed zou belet en misschien alles wat sedert gevolgd is zou voorgekomen hebben.

scheen de verantwoordelykheid van het feit te willen opladen. De Staten van Brabant gaven een schrift uit om zich te ontschuldigen⁽¹⁾ en de Natiën of ambachten van Brussel verklaerden niemand te hebben last gegeven om te doen wat er gedaen was⁽²⁾. Maer zy die in 't geheim waren of vreemde bevelen hadden uitgevoerd, erkenden dat het yzer gesmeed moest worden terwyl het heet was, en haestten zich om den heer van Heze tot gouverneur van Brussel aen te stellen in de plaets des graven van Mansfeld, van wien zy niet dan tegenwerking te wachten hadden. Vervolgens was men bedacht om in de hoofdstad eene algemeene vergadering der provincieele Staten op te roepen, met het inzicht van het opperbewind in dier handen over te voeren en aldus den Staetsraad te vervangen volgens het plan des prinsen van Oranje.

Reeds den 6 September ging er een brief uit van

(1) Zie die dusgenaemde justificatie, by Bor, I, IX Boek, fol. 169, v^o.

(2) Zie J.C. De Jonge, *Unie van Brussel*, 1825, bl. 184.

de Staten van Brabant aen die der heerlykheid van Mechelen, hen aenmanende om, zonder toeven, gedeputeerden naer Brussel te zenden, ten einde met de afgeveerdigden der andere provinciën raed te slaen over 's lands dringende noodwendigheden en het middel om daerin te voorzien⁽¹⁾.

Gelyke brieven werden ook naer elders gerigt; doch men vernam aldra dat de Staten van Henegau, die van eerstaf het aenhouden van de leden des Staetraeds hadden afgekeurd, niet geneigd waren om met de anderen te heulen, zoo lang men de gevangenen op geene vrye voeten zou gesteld en in hunne waardigheid hersteld hebben⁽²⁾. Aen dit vertoog toonden die van Brabant zich zeer gevoelig, en deden, den 15 September, Sasbout, d'Assonville, Fonck en de beide secretarissen Berty en Scharenberger loslaten, terwyl men insgelyks

- (1) Zie het bewys by Gachard, *Notice chronologique et analytique des actes des Etats généraux des Pays-Bas* (1576-1585). Brussel, 1861, Tom. I, bl. 1.
- (2) Zie daer stellige bewyzen van in een stuk door den heer Gachard meêgedeeld in de *Bulletins de la Commiss. d'hist.* IIe série, XI, bl. 382. Vglk. *Corresp.* IV, bl. 385, aenteek. I.

ophield Viglius in zyn huis te bewaken⁽¹⁾. Het was by laetstgenoemde dat de Staetsraed op nieuw vergaderde den 16 September; maer voortaan kon hy de andersgezinden niet meer in den weg staen. Zyn aanzien was verloren, zyn gezag gebroken of alleen nog dienstig om eenen uiterlyken schyn van wettigheid te geven aen hetgeen anderen zouden ondernemen. Inderdaed nog denzelfden dag vroegen de Staten van Brabant om eene algemeene vergadering te mogen beschryven, ten einde gezamentlyk de geschiktste middelen te beramen tot de herstelling van den vrede des lands en tot de handhaving van het katholyk geloof, naest de heerlyke regten des konings⁽²⁾.

- (1) Berlaymont en Mansfeld, van wien men zich meest mistrouwde, bleven in hechtenis, de eerste tot den 11 Jan. 1577, de tweede tot in February van hetzelfde jaer. Wat Luis del Rio betreft, deze werd overgeleverd aen den prins van Oranje die hem een verhoor deed ondergaen om uit zynen mond zekere feiten en omstandigheden te vernemen. De oorkonde staet in den *Messenger des arts et des sciences* van 1838, bl. 458, vlgg. doch vollediger in de *Gedenkstukken*, enz. van Mr L.Ph.C. Van den Bergh, Leiden, 1842, I, bl. 313, vlgg.
- (2) Zie des Staetraeds brief van 22 September aen den koning, in de *Corresp.* IV, bl. 384-89.

Te voren zou de Staetsraed deze vraeg van der hand hebben gewezen, als strydig zynde met 's konings wil; doch nu dorst hy niet weigeren uit vrees van grooter onheil. Neen, hy stemde toe en beloofde de oproeping zelf te doen⁽¹⁾, gelyk hy tevens de provinciën magtigde om nog meer krygsvolk te ligten en de oproerige vreemdelingen te keer te gaen: ja, en by koninklyk Plakkaert van 22 Sept. maekte hy het ieder tot plicht de wapens op te vatten niet slechts tegen de wederspannige Spanjaerts, maer tegen alle anderen, Walen, Italianen, Hoog- en Nederduitschers die hunne party omhelsd hadden en, even als de eersten, vogelvry verklaerd werden⁽²⁾.

Thans moest noodwendig alles goed vooruit gaen. Er kwamen dagelyks gunstige antwoorden uit de verschillende provinciën: allen zouden afgeveerdigden kiezen om deel te nemen aen de werkzaamheden der algemeene Staten, en zouden

(1) Zie den tekst van des Staetraeds omzendbrief, aldaer, bl. 387, aenteek. 1.

(2) Zie den tekst van dit plakkaert dat vertaeld, ook in de fransche provinciën afgekondigd werd, in de *Plakkaert. van Brabant*, II, bl. 284.

meteen de onderdanen wapenen alsook geldmiddelen aenschaffen om den kryg te voeren. De hertog van Aerschot, als hoofd des inlandschen adels, en op dat oogenblik vry wel gezind voor den prins van Oranje⁽¹⁾, zou het opperbevel voeren en den graef Delalaing tot stedehouder hebben, met nog eenige andere heeren tot raedslieden. Maer de Spanjaerts, verre van zich door die toebereidselen te laten afschrikken, hadden op hunne beurt zorg om zich digter aeneen te sluiten, hunne magt te vermeerderen en meester te blyven in de steden welke zy bezet hielden, of zelfs, met goede gelegenheid, nog andere steden in te nemen.

Weldra hoorde men dat de Spanjaerts, aen de kanten van Thienen, eene sterke ruiterbende verzameld hadden en voornemens waren door Brabant heen naer Aelst te trekken om zich met de oproerigen dier plaets in gemeenschap te stellen. Hierop kregen de heeren van Bièvre en van Glymes bevel van met twee duizend voetknechten en zes honderd peerden naer Leuven te gaen en den vyand den pas af te snyden. Talryk ja waren zy

(1) Zie dat bewezen door Groen, in zyne *Archives*, V, bl. 459.

genoeg, doch grootendeels nieuwelingen, onbekend met de krygszaken en zynde nimmer in het vuer geweest, terwyl zy te doen zouden hebben met uitgediende soldaten die meer dan eens blyken hadden gegeven van moed en oorlogskunst. Omtrent Sint-Martens Vissenaken, een dorp tusschen Leuven en Thienen, kwamen zy elkander in 't gezigt. Alonzo de Vargas, die de Spanjaerts opleidde, zou liever niet gevochten hebben en vroeg slechts doortogt voor zyn volk, belovende dat het nergens schade zou gedaen of reden van klagen gegeven hebben. Maer de heer de Glymes, al te happig naer krygsroem en vol van betrouwen op de meerderheid zyner manschap, wilde de kans wagen en, den volgenden dag, zynde de 14de September, werd men al vroeg handgemeen. Lang echter duerde het niet: de patriotten toonden yver genoeg in den aenval; doch wanneer het eerste vuer voorby was, waer de Spanjaerts zich met wysheid hadden weten voor te dekken, stortten deze hun zoo onversaegd op het lyf, dat zy er haest doorheen sloegen en het pleit beslist hadden. Eene menigte patriotten sneuvelden op het slagveld, vele studenten zelfs der Hoogeschool, die

uit enkele nieuwsgierigheid meêgeloopen waren om het spel na te zien, schoten er het leven by in of raekten gevangen, terwyl de Spanjaerts weinig of geen volk verloren hadden, en voortaan niemand meer geneigd vonden om aen hunnen verderen togt beletsels te stellen⁽¹⁾.

De tyding dezer nederlaeg bragt te Brussel eerder opgewektheid voort dan vrees of ontmoediging; maer te Gent, waer juist de vier leden van Vlaenderen vergaderden om afgeveerdigden te kiezen en naer Brussel te zenden, te Gent verwachtte men zich aen een woelig bezoek der Spanjaerts van Aelst, en stond alles in rep en roer. Het kasteel dier stad, even als dat van Antwerpen, had nog eene spaensche bezetting in, van wie alles te duchten was, vooral indien zy ondersteund wierden door die van Aelst, want in zulk geval zou er geen beletten of tegenhouden zyn aen hunnen overmoed. Daer bleef dus niet over dan, terwyl het nog tyd was, het kasteel zelf te belegeren en te beproeven om er meester van te worden. De Stadhouder van

(1) Zie het feit omstandig verhaeld by De Tassis, bl. 218, of in de *Annales* van Haraeus, III, bl. 234. Zie mede Strada, bl. 299-300.

Vlaenderen, graef van Roelx⁽¹⁾, leende de hand aen dat opzet⁽²⁾ en, reeds den volgenden dag, begon men loopgrachten te delven buiten de Antwerpsche-poort, terwyl de burgery van binnen verschansingen of barricaden op zou werpen om de uitvallen der belegerden voor te komen⁽³⁾.

Terwyl dit alles in gang was vertoonde zich te Gent een Brabantsch edelman de heer van Auxi⁽⁴⁾ die, van des Staetraeds wege, op reis was naer Zeeland om met den prins van Oranje te handelen over de ontslaging zyns broeders den graef van Boussu⁽⁵⁾, in 1573 op de Zuiderzee overwonnen en krygsgevangen gemaekt⁽⁶⁾. Deze gelegenheid was al te gunstig om er geen gebruik van te maken. De Staten van Vlaenderen meenden geen volk

- (1) Jan van Croy, heer van Roelx in Henegau, dat, in 1520, door keizer Karel tot een graefschap was verheven geworden.
- (2) De graef van Roelx was den Spanjaerts vyandig en toen vry Oranje-gezind. Zie Groen, *Archives*, enz. V, bl. 415.
- (3) Zie P. De Jonghe, I, bl. 256, vlgg.
- (4) Jakob de Henin, broeder des graven van Boussu.
- (5) Zie ons tiende Deel, bl. 495, aenteek. 2.
- (6) Zie Groen, *Archives*, IV, bl. 120.

genoeg aen de hand te hebben om het beleg des kasteels behoorlyk voort te zetten: vooral ontbrak het aen grof geschut, terwyl die van binnen reeds met het hunne veel kwaed aen de stad gedaen hadden. Men vond dan raedzaam den heer van Auxi met eene byzondere boodschap te belasten: namelyk hy zou, in den naem der Vier Leden, hulp aen Willem van Nassau vragen, die meermalen beloofd had hun in alle noodwendigheid te zullen bystaen, met besprek nochtans dat het prinsenvolk geenen overlast zou doen noch verergernis geven aen de katholieken van Vlaenderen⁽¹⁾.

Alles liep even voorspoedig af. De Commissie werd geteekend den 21 September; de heer van Auxi vertrok denzelfden dag of misschien daegs daerna; hy vond den prins van Oranje te Middelburg en beneerstigde zoo wel zynen last, dat, reeds den 23ste, een voorloopig akkoord gesloten was, waerby Willem zich verbond by voorraad acht vendelen voetvolk en twaelf metalen stukken kanon onverwyld naer Gent te zenden, met belofte van nog meer te zullen doen, zoo haest dit moge-

(1) Zie De Jonghe, bl. 259, en Bor, I, Boek IX, fol. 172.

lyk ware⁽¹⁾. Deze dienstveerdigheid werd nog gedwarsboomd door toevallen, welke wy korthedshalve achterwege laten; doch niettemin kwamen, den 26sten September in den vroegen morgen, de acht vendelen voetgangers met zeventien dusgenaemde geutelingen te Gent aen, en werden met toejuiching door de inwoonders onthaeld⁽²⁾.

Zulk haestige uitslag toont duidelyk genoeg dat het afgesproken werk was. Aenstonds nam men de noodige maetregelen om het beleg des kasteels met klem door te zetten. Behalve deze eerste hulp, zond prins Willem, volgens belofte, nog dry en twintig andere vendelen voetvolk die, met kleine tusschenruimten, herwaerts kwamen en zich in de zuidelyke provinciën verspreidden, zonder ergens wederstand of tegenspraek te ontmoeten⁽³⁾.

Intusschen krioelde het te Brussel van afgeveerdigden der provintieele Staten. Allen waren daer vertegenwoordigd behalve Luxemburg dat niet had willen meêdoen⁽⁴⁾, en Luik, dat onder zynen

(1) Zie De Jonghe, bl. 263, en Bor, fol. 172 v°.

(2) Zie de Jonghe, bl. 264.

(3) Zie Vandervynckt, II, bl. 363.

(4) De graef van Manderscheit, gelast met het bestier van Luxemburg, liet weten dat er in die provincie geene deputatie der Staten was, en dat hy deze daerom niet had kunnen byeenroepen om afgeveerdigden te kiezen. Meer dan een voorwendsel was dat niet. Zie Gachard, *Actes des Etats génér.* I, bl. 29, aenteek. 1.

bisschop een byzonderen Staet uitmakende, reden genoeg in te brengen had om zich buiten het spel te houden⁽¹⁾. Vele gedeputeerden wisten zelf niet wel waerom zy byeengeroepen waren; anderen waren niet slim of niet ervaren genoeg om ingewikkelde voornemens te ontknoopen en geheime strekkingen te raden; een groot getal schrikten af van alle uitersten, en maekten reeds by voorraed plannen van verzoening met den koning, indien men te ver ging. Maer ziet, te midden van dat gewoel en van die onzekerheden, kwamen de Staten byeen in algemeene vergadering en, aengezet door eene onzichtbare en behendige hand, matigden zy zich het bestier des lands aen in 's konings naem, wiens gezag zy immer huichelden te erkennen. Zy vereenigden de Zuidnederlandsche provin-

(1) Zie het wys besluit, genomen door den toenmaligen bisschop van Luik Geeraert van Graesbeek (zie ons tiende Deel, bl. 263, aenteek. 2), by de Wez, *Hist. de Liège*, II, bl. 186.

ciën tot een bondgenootschappelyken Staet, en ontwierpen aenstonds eene soort van grondwet in weinige artikels, doch zeer wel samengesteld, en toonende daerdoor zelf dat het geen werk ware van toeval of overhaesting. De provinciën zouden, op gestelde tyden, hare afgeveerdigden naer de algemeene vergadering zenden. In deze vergadering zou men stemmen by provincie, ieder van welke eene enkele stem uit zou brengen, en, beurt om beurt, voor eene week het voorzitterschap waarnemen. De Raed van State voert de bevelen uit der generale Staten; hy wordt geraedpleegd over de zaken; iedere provincie heeft daer een zeker getal leden in; eenige krygsoversten hebben er regt van zitten en stemmen, en men stemt er hoofdelyk⁽¹⁾.

Het ding aldus geklonken zynde, zoo werden er manifesten uitgegeven, om het gedrag der Staten te wettigen en te regtveerdigen. Meteen gaf men last aen bekende edellieden om de genomen be-

(1) Zie Vandervynckt, II, bl. 367, en De Tassis, bl. 210. Zie mede Gachard, *Actes des Etats génér.* I, bl. 4-6, en Strada, bl. 298-99. Zie ook de *Hist. métall.* van Van Loon, I, bl. 218.

sluiten te gaen aenmelden by den keizer⁽¹⁾, by den koning van Frankryk, de koningin van Engeland⁽²⁾ en andere vorsten⁽³⁾, met verzoek van

- (1) Keizer Maximiliaen II stierf dat zelfde jaer 1576, den 12 October, en had tot opvolger in het ryk zyn' zoon Rodolf II, reeds het jaer te voren Roomsche-koning gekozen. Zie den brief der algemeene Staten aen zynen vader geschreven, by Bor, I, Boek IX, fol. 176.
- (2) Zie Vandervynckt, bl. 367-68 en De Tassis, bl. 211. De gemeente afgezanten werden gunstig aengehoord door keizer Rodolf II, die goede beloften deed. Koning Hendrik III van Frankryk toonde mede geneigdheid voor de Nederlandsche Staten, maer verklaerde de handen te vol te hebben met de Hugenooten van zyn ryk, om hulp aen zyne naburen te geven. Elisabeth van Engeland alleen beantwoordde aen den wensch der Staten, en leende hun honderd duizend pond sterling. Zie Vandervynckt, *loc. cit.* Zie mede Gachard, *Actes des États génér.* I. bl. 22, num. 60; bl. 24-25, num. 69, 70, 71 en 72, bl. 27, enz.
- (3) De Staten schreven zelfs aen den Paus en aen den koning van Spanje, aendringende by den eerste op hunne gehechtheid aen het oude geloof, en by den tweede op de gehoorzaamheid die zy hem schuldig zyn, en op hun voornemen van den katholyken godsdienst te handhaven. Zie Gachard, *Actes*, enz. bl. 26 en De Tassis, bl. 211.

toestemming en van medehulp. Ter zelve tyd maekte men zich gereed om de steden, welke nog in spaensche handen waren, voor de Staten te winnen, en zelfs om de bevelhebbers van duitsche en waelsche krygsbenden op hunne hand te brengen, wat niet zonder vrucht beproefd werd⁽¹⁾. Ja, en tot het regiment van Mondragon toe dat, ten uiterste onwillig, maer toch tot dus verre Zierikzee bezet had gehouden, viel eindelyk af, verliet de Zeeuwsche eilanden en omhelsde de party der Staten, waerdoor de gemeente stad, wier verovering zoo veel moeite gekost had, thans weêr van zelf in Oranjes handen viel⁽²⁾.

Om het werk te bekroonen bleef er nu niet over, dan hetzelfde verbond, dat men in de zuidelyke provinciën tot stand had gebragt, tusschen deze en de noordsche insgelyks te bewerken. Kreeg men zulks gedaen, dan hadde de prins van Oranje zyn doel ten volle bereikt, dan waren al de Nederlanden in éénen band vereenigd, en zeker bekwaem om zich gezamenderhand aen de Spaensche heerschappy te onttrekken, ja, en om des noods door

(1) Zie De Tassis, bl. 211-12.

(2) Zie De Tassis, bl. 219, en Bor, I, B. IX, fol. 180, v^o.

magt van wapenen voor altyd een eind te stellen aen de spaensche regeering. Daer was reeds lang spraek geweest van de Bredasche onderhandelingen, te voren zonder uitslag gebleven, weêr op nieuw aen te knopen en aldus den inwendigen vrede te herstellen. Dat Oranje dit voornemen bystemde en begunstigde, spreekt genoegzaam van zelf: hy had het, mag men zeggen, reeds voorbereid met zyne krygsbenden naer Gent te zenden om daer het beleg des kasteels te helpen voortzetten. Wat deed men dan? men begon met eenen wapenstilstand te treffen⁽¹⁾, en een algemeen Congres te beroepen om in de stad van Gent te vergaderen, en de voorwaerden eener algemeene bevrediging vast te stellen. Alles ging even spoedig in het werk. Den 12^{den} October zou de vergadering aenvangen. Twee dagen te voren noemden de Staten generael te Brussel een tiental afgeveerdigden⁽²⁾ om, met de gedeputeerden des prinsen van

(1) Zie Gachard, *Actes des Etats génér.* bl. 12 en 15.

(2) Onder deze telde men eenige geestelyken: Jan Vander Linden abt van St-Geertrui te Leuven, Ghislenus Timmermans abt van St-Pieters te Gent, of in zyne plaets Bucho Aytta aertsdiaken van Yperen, Matthaëus Moulart abt van St-Gislain in Henegau, gekozen bisschop van Atrecht. Zie de anderen by Gachard, *Actes des Etats génér.* bl. 18, of in de *Gentsche Geschiedd.* van De Jonghe, I, bl. 268, of by Bor, I, IX B. fol. 174.

Oranje en de gevolmagtigden der Staten van Holland en Zeeland in onderhandeling te treden. Van den anderen kant werden er eerlang een gelyk getal zaekgelastigden aengesteld⁽¹⁾, welke allen den 18^{den} dag der maend te Gent aenkwamen⁽²⁾, en met algemeene toejuiching aldaer ontvangen werden.

Onmiddelyk daerop vergaderde men in het stedelyk raedhuis en werden de gesprekken aengeknoopt; doch deze duerden niet lang: de stof was zoo wel voorbereid, de les aen de wederzydsche gedeputeerden zoo wel voorgespeld, en de gang der onderhandelingen zoo voorspoedig, dat het akkoord gesloten werd in de eerste dagen van November. Het verdrag, samengesteld uit 25 artike-

- (1) Daer stond Philip van Marnix aen het hoofd. Zie de anderen by Gachard, *op. cit.* bl. 21; by De Jonghe, bl. 270, of by Bor, *fol. cit.*
- (2) De tekst der commissiën, aen beide gezantschappen gegeven, staet in de *Plakk. van Brabant*, I, bl. 591-94, en in 't latyn by De Tassis, bl. 234-38.

len, draegt den schoonste naem van de wereld: het heet de *Pacificatie van Gent*. En inderdaed, de Staten van Brabant, van Vlaenderen, van Artois, Henegau, Valencyn, Ryssel, Douai, Orchies, Namen, Doornik, Utrecht en Mechelen, ter eener zyde, en de Prins van Oranje met de Staten van Holland en Zeeland, ter andere zyde, beloven eene goede en vaste vriendschap met elkander te zullen onderhouden en elkander met goed en bloed te zullen bystaen, willende te dien einde ‘alle offensiën, injuriën, misdaden en beschadigingen, geschied ter oorzake der troubelen, tusschen de ingezetenen der provinciën welke in dit tegenwoordig tractaet begrepen zyn, zoo waer of in wat maniere het zy, zullen vergeven, vergeten en gehouden zyn als niet geschied, zoodanig dat, ter oorzake van dien, te geen tyde gewag gemaekt of iemand aengesproken zal mogen worden.’ In de volgende voorwaerden wordt alles geregeld wat de uitoefening van den godsdienst raekt⁽¹⁾, het dragen der gedane kosten, de

(1) Voor het oogenblik zou men, in het stuk van godsdienst, de *statu quo* onderhouden, om vervolgens, in eene vergadering der algemeene Staten, de zaak nader te overleggen en vast te stellen.

schadeloosstelling der uitgeweken of verjaegde kloosterlingen, de loslating der wederzydsche krygsgevangenen, de wedergaef der verbeurde goederen, enz. Kortom, de verzoening en verbroedering der Nederlandsche provinciën was volkomen.

Maer in wiens naem gebeurde dit alles? met andere woorden, wie was hier het hoofd onder welk de provinciën zich aldus vereenigden en den vrede sloten door een plegtig verbond? Tot dus verre werd dit alles gedaen in den naem des konings: hem uitsluiten ware eene verregaende onvoorzigtigheid geweest, in staet om alles te doen mislukken. Doch neen, geheel het verdrag werd met voordacht naer Brussel gezonden om door den Staetsraed goedgekeurd en bevestigd te worden. Ook werd het door dezen bekrachtigd, en uitgevaardigd by wyze van koninklyk *Edict*, voerende aen het hoofd den naem van Philip II, met geheel de lange reeks zyner gewoone Titels⁽¹⁾. Zulks was

(1) Zie den tekst der *Pacificatie* by Bor, I, IX B. fol. 190, vlg. en vollediger in de *Plakk. van Brabant*, I, bl. 586-91.

gedaen om de geestelyken te believen, en die niet af te schrikken die nog meenden aen hunnen wettigen vorst te moeten gehoorzaam blyven. Doch meer dan zand in de oogen gestrooid mag men het niet heeten. Trouwens, het tweede artikel der beruchte *Pacificatie* maekt het alle de provinciën tot eenen pligt de handen ineen te slaen om de vreemde krygslieden en inzonderheid de Spaensche soldaten ten lande uit te dryven en te houden, te welken einde de bondgenooten beloven gereed te zyn alle noodige kosten en lasten gezamentlyk te zullen dragen.

Men moet bekennen dat het verfoejelyk gedrag door de Spanjaerts, sedert eenige jaren en vooral in de laetste tyden, gehouden, zulk besluit volkomen regtveerdigde, en het is geen wonder dat ook de geestelykheid, die van den moedwil dier vreemdelingen zoo veel had te lyden gehad, daer zonder aarzelen in toestemde. Maer de prins van Oranje en zyne vertrouwelingen begrepen zeer wel dat de uitdryving van 's konings legerbenden uit onze gewesten door hem zelf zou aengezien worden voor eenen hoon, zyner opperheerschappy aengedaen, welke hem voortaan onverzoenlyk maken zou. En ziet wat er juist op dat oogenblik gebeurde.

Te midden van de verhandeling, zette men te Gent het beleg des kasteels yverig voort⁽¹⁾, toen, den 3 November, de spaensche soldaten van Aelst die, by decreet van den Staetsraed alsmede van de Staten generael vogelvry verklaerd en nog altyd aen de byzondere wraek der landzaken blootgesteld waren, hoerende van verre het gentsch kanon tegen de vesting ronken, eensklaps zich overgaven aen eene soort van razerny, en besloten, ja zwoeren zich te zullen gaen wreken te Antwerpen, welks kasteel insgelyks belegerd was door de Slaetsgezinden. Dit voornemen werd aenstonds uitgevoerd: den 4^{den} November, zynde de Schelde overgevaren omtrent de abtdy van Sint Bernaerts, bereikten zy de handelstad en werden daer, met andere Spanjaerts van Lier, Breda en elders gekomen, in het kasteel, door eene poort aen den veld- of buitenkant binnen gelaten, van waer zy oogenblikkelyk eenen uitval op de stad deden en deze overrompelden, alles dood slaende wat wederstand bieden dorst. Vervolgens drongen zy al verder in en sta-

(1) Het kasteel ging by verdrag over den 11 November. Zie de Jonghe, I, bl. 284.

ken het vuer aen het raedhuis, een marmeren gebouw van onschatbare waerde dat, met nagenoeg alles wat het inhield, door den brand verteerd werd, naest honderde huizen in den omtrek. Op de verwoesting volgde de plundering, niet slechts van de ryke handeldryvende lieden, maer tevens van kerken en kloosters, die zonder mededoogen uitgeschud werden, tot zoo verre dat de geleden schade, in gemunt geld alleen op twee miljoenen gouds begroot werd, behalve de koopwaren, het zilverwerk en de juweelen, en zonder te spreken van het leven van duizende menschen, door het vuer omgekomen, in het water versmoord of door de krygslieden afgemaekt. Men heeft aen deze ysselykheid den naem gegeven van *Spaensche furie*, welken zy in de Geschiedenis behouden heeft⁽¹⁾.

Eenige weken te voren hadden reeds de Spanjaerts Maestricht verrast, en daer insgelyks met moorden en rooven hun hart opgehaeld; maer ziet hoe deze en dergelyke baldadigheden het be-

(1) Zie het feit omstandig verhaeld by Bor, I, IX. B. fol. 182, vlgg. Zie mede Strada, I, bl. 300, vlgg. De Tassis, bl. 220, vlgg. en de *Geschied. van Antwerpen*, V, bl. 38, vlgg.

sluit, dat te Gent genomen was van al de Spanjaerts het land uit te dryven, wettigde, ja noodzakelyk scheen te maken. Zoodan geheel het land ging eerlang de wapens opvatten om de provinciën te zuiveren, en dit gedaen zynde zou men tevens in staet wezen om alle wraekneming des konings af te weren en om alle nieuwe krygsbenden te beletten binnen te komen. Van den anderen kant ware het onmogelyk geweest eenen beteren keus te doen dan dien van prins Willem van Oranje om, in zoo plegtig een oogenblik, het bewind der zaken op te laden: zoodat de Zwyger op het punt was zyne geheime verlangens volbragt te zien, toen op eens de onvoorziene aenkomst van don Juan van Oostenryk alle die schoone plannen den bodem kwam inslaen.

Negentiende hoofdstuk.

ONVERWACHTE AENKOMST VAN DON JUAN TE LUXEMBURG. - HY HERSTELT DE ORDE IN HET LEGER. - DOET GUNSTIGE VOORSTELLEN AEN DE GENERALE STATEN. - DEZE VEERDIGEN EEN GEZANTSCHAP TOT HEM UIT BELEEFDHEID. - EN TREDEN MET DON JUAN IN BRIEFWISSELING. - ZY DOEN HEM VOORLOOPIGE VOORSTELLEN. - DIE DON JUAN NIET VERWERPT. - ZY ZOEKEN INTUSSCHEN DE OVERHAND TE KRYGEN IN DE PROVINCIEËN. - NADERE ONDERHANDELINGEN MET DON JUAN EN DIER MOEIJELYKHEDEN. - EEN AKKOORD WORDT GETROFFEN. - HET EEUWIG EDICT. - DIT WORDT VERSTOOTEN DOOR DEN PRINS VAN ORANJE. - DON JUAN KOMT NAER LEUVEN. - VERWYDERING DER VREEMDE KRYGSLIEDEN. - DON JUANS INTREDE TE BRUSSEL EN BEZITNEMING VAN HET STADHOUDERSCHAP. - KWADE GERUCHTEN TEGEN HEM VERSPREID. - DE STATEN MAKEN HEM HET BESTIER ONMOGELYK. - DON JUAN BESLUIT ZICH AEN HUNNEN INVLOED TE ONTTREKKEN. - HY BEMAGTIGT HET KASTEEL VAN NAMEN EN VESTIGT DAER ZYN VERBLYF.

1576-1577.

De koning, onderrigt van de wanorde die in de

Nederlanden ontstaen was, en erkennende het onvermogen van den Staetsraed om de zaken naer eisch te bestieren, had zyn bastaerdbroeder herwaerts afgeveerdigd om de algemeene landvoogdy waer te nemen, met de noodige volmagt en instructiën ten einde den vrede en de goede orde in onze provinciën te herstellen⁽¹⁾. Don Juan had met groote haest en onbekend⁽²⁾ zynen weg door Frankryk genomen en was, den 3 November, te Luxemburg aengekomen, waer niemand hem verwachtte. Men wist wel, ja, dat de vorst bestemd was om hier te lande des konings plaets te beklee-

- (1) Zie des konings generale instructie van 30 October 1576 in de *Corresp. de Philippe*, IV, bl. 453-57. - Op dit stuk volgen nog byzondere instructiën aen don Juan gegeven, alsmede koninklyke patent-brieven van hetzelfde *datum*, waerin hy zyn gedrag en voornemens aen de Nederlanden kenbaer maekt. Zie daer, bl. 460-64.
- (2) Zie daeromtrent don Juans brief uit Parys den 31 October aen den koning geschreven, in de *Corresp. de Philippe*, IV, bl. 464-66. Zie nog een anderen brief, denzelfden dag, uit Parys aen den koning geschreven door diens afgezant by het hof van Frankryk don Diego de Çuniga, aldaer, bl. 467.

den; doch ieder dacht dat hy nog te Madrid was, toen de afgeveerdigden der provinciën, na de *Pacificatie* van Gent te hebben geteekend, naer Brussel wedergekeerd zynde, aldaer de tyding kregen van 's mans aenkomst, acht dagen te laet, mag men zeggen, om de verwoesting van Antwerpen te beletten, maer eene maend te vroeg voor den prins van Oranje⁽¹⁾.

Wat dan gedaen in zulke ongelegenheid? Den beroemden krygsman afwyzen, en voor hem het land sluiten was niet mogelyk. Don Juan kwam bykans alleen⁽²⁾, zonder leger; hy was daerenboven de wettige vertegenwoordiger des konings, en had geen deel genomen of kunnen nemen in het wangedrag der Spaensche soldaten: derhalve kon men op hem het tweede artikel der Gentsche *Pacificatie* niet toepassen, die juist in 's konings naem uitgevaardigd was. En men had niet eens

(1) Zie De Tassis, bl. 239.

(2) Zyn voornaemste reisgezel was Octavio de Gonzaga, uit het geslacht der hertogen van Mantua, ridder en raedsman des konings. Onder wege had don Juan doorgegaen voor zynen dienstknecht en er de pligten van volbragt om ongekend te blyven.

den tyd om raed te slaen; want den eigen dag na zyne aenkomst schreef don Juan eenen brief aen den Staetsraed, aen dezen kennis gevende van zyne zending en vreedzame voornemens, en hem aenmanende om, zonder uitstel, eenige edellieden af te veerdigen, ten einde met hem de beste middelen te beramen tot spoedige bevrediging der provinciën, enz.⁽¹⁾ In den zelfden brief beloofde hy oogenblikkelyk te zullen schryven aen de Spaensche krygsoversten en hun te belasten alle wapeningen op te schorten en volstrekt geene vyandlykheden voort te zetten. Hy deed dit en met zulk gevolg dat aenstonds de Spanjaerts de wapens neêrlegden, en zich zoo vreedzaam vertoonden, als zy tot dan kwaed- en moedwillig geweest waren⁽²⁾.

- (1) Zie de oorkonde van 4 November by Gachard, *Documents inédits*, I, bl. 356. - Bondam, in zyne *Verzameling van onuitgegeven stukken*, I, bl. 84, vlgg. geeft eenen anderen brief van nagenoeg gelyken inhoud, door don Juan, den 6 November, geschreven aen die van Gelderland, en besluit daeruit, te regt, dat zulke brief ook aen de andere provinciën geschreven werd. Zie mede De Tassis, bl. 240.
- (2) Zie Strada, bl. 205. Zie mede Vandervynckt, II, bl. 386.

Deze gedweeheid van het krygsvolk gaf moed en aenzien aen don Juan, doch vermeerderde tevens de verlegenheid der Staten, die niet geneigd waren om het werk dat pas te Gent verrigt was zoo ras weêr omver te werpen en een nieuwen meester te aenveerden. Zy zochten eerst beter te weten met wien zy te doen zouden hebben, weshalve zy, reeds den 6 November, besloten een gezantschap van dry edellieden naer Luxemburg af te veerdigen om den nieuw aengekomen te groeten, met byzonderen last van zyne gevoelens en voornemens nauwer trachten te kennen⁽¹⁾. Die heeren vertrokken weldra, volbragten hunne commissie, en vervolgens weêrgekeerd zynde, wisten zy van den jongen vorst geen goed genoeg te zeggen, van zyn aengenaem voorkomen, van zyne liefalligheid, zyne gematigdheid, zyn verlangen om den vrede hersteld te zien, alle gunstige omstandigheden waer de Staten eerlang eene nieuwe verzekering van kregen door eenen brief van don Juan zelf aen hun gerigt⁽²⁾.

(1) Zie Gachard, *Actes des Etats génér.* I. bl. 38-39. Zie mede De Tassis, bl. 240, en Strada, *pag. cit.*

(2) Zie Gachard, *op. cit.* bl. 46, num. 126.

Aldus kwamen de Staten in nadere betrekking en briefwisseling met den nieuwen stadhouder, meer, schynt het, om tyd te winnen dan met andere inzigten⁽¹⁾; want men besloot eindelyk niets te zullen doen zonder den prins van Oranje raed te vragen, dien velen reeds te Brussel wenschten te zien om het opperbewind der zaken te voeren, en vooral het krygswezen behoorlyk in te rigten⁽²⁾.

Willem van Nassau wachtte zich wel dezen wensch te voldoen: daer was hy te slim voor en wist dat hy niet van allen met hetzelfde oog zou aengezien worden. Hy hield zich in dat oogenblik op te Middelburg in Zeeland, te midden zyner vrienden en trouwste aenhangers, zelf niet weinig te leur gesteld, en het oog houdende op hetgeen in de zuidelyke provinciën gebeurde of gebeuren zou. Uit pasgemelde stad gaf hy dan, den 30 November, een wydloopig antwoord op hetgeen de Staten generael hem gevraegd hadden. Namelyk hy raedde hun stellig af don Juan tot landvoogd te aenveerden⁽³⁾, bewerende dat deze herwaerts

(1) Zie De Tassis, bl. 240-41.

(2) Zie De Tassis, bl. 241.

(3) Hy had vroeger reeds aen de Staten geraden zich van don Juan meester te maken, die zonder leger in het land gekomen was. Zie de oorkonde by Groen, *Archives*, enz. V, bl. 494.

niet gezonden was dan om nieuwe valstrikken te spannen en de provinciën, welke thans met zoo veel moeite en zoo veel bloeds hare vryheid hadden bevochten, onder het spaensch juk weêr te brengen⁽¹⁾. Nogtans wilde hy den Staten geene wetten voorschryven, maer indien zy goed of betamelyk vonden met 's konings broeder in onderhandeling te treden, zoo raedde hy hun, gelyk hy in vroegere brieven reeds gedaen had⁽²⁾, hem, eer men van iets anders sprake, twee voorloopige conditiën voor te stellen: 1° het verwyderen uit het land van alle vreemde inzonderheid Spaensche soldaten tot éénen toe; en 2° het aennemen der

- (1) Zie den nederduitschen tekst des briefs by Bor, I, X Boek, fol. 195, vlgg. De fransche, misschien oorspronkelyke tekst, komt voor by Gachard, *Analectes Beligues*, bl. 301, vlgg.
- (2) Oranje had hier het oog op zyn schryven van 24 November, door den heer van Sint Aldegonde van zynent wege aen de algemeene Staten medegedeeld. De oorkonde staet by Bondam, *Onuitgegeven stukken*, I, bl. 188-207.

Pacificatie van Gent, in geheel haren inhoud en al hare bepalingen⁽¹⁾.

De Prins twyfelde niet of beide die voorwaerden zouden door don Juan als onaennemelyk beschouwd en met verontweerdiging verstooten worden, en dacht dat uit zulke weigering een onoverkomelyk beletsel zou ontstaen. De Staten waren ook van dat gevoelen. Zy zagen er mede een middel in om, zonder onbeleefdheid en zonder nadere aenraking, zich van don Juan te kunnen ontmaken. Het is nogtans niet dat alle de leden even kwalyk gezind waren ten aenzien van 's konings wettigen stedehouder; maer Oranje had hen zoo wantrouwig gemaekt dat zy liefst alle verdere onderhandelingen met don Juan wilden voorkomen, om het gevaer niet te loopen van door hem verschalkt te worden. Men besloot echter de voorloopige proefneming te wagen; alleen had men moeite om iemand te vinden die lust hadde de boodschap op te laden. De heer van Overysse, Antonis van Withem stemde ten laetste al schoorvoetende⁽²⁾

(1) Zie Strada, bl. 305, en Vandervynckt, II, bl. 387.

(2) Strada, sprekende van deze zending, verhaelt, bl. 350, dat de heer van Overysse zich met eenen vriend onderhoudende over het onaengename der gemeente boodschap, door hem geraden werd 'den Gordiaenschen knoop op zyn Alexanders los te maken, namelyk met don Juan, indien hy hem in 't byzonder zien kon, stoutelyk den degen door 't lyf te steken.' Maer Antonis Van Withem verwierp zulk een snooden raed met verontweerdiging.

toe, en vertrok eerlang naer Luxemburg, waer hy wel onthaeld werd, ja, en, tegen de algemeene verwachting, zyne boodschap vervulde zonder dat don Juan het geringste misnoegen toonde ten opzichte der twee conditiën welke hem voorgesteld werden. Na des edelmans vertrek raedpleegde hy nogtans zyn vertrouwden reisgezel Octavio de Gonzaga⁽¹⁾ die van gevoelen was dat don Juan niets behoorde toe te geven; maer diens secretaris Joannes de Escovedo⁽²⁾ oordeelde er anders over, denkende dat het voorzigtiger wezen zou de voorstellen der Staten niet te verwerpen⁽³⁾, en deze raed werd gevolgd.

(1) Zie hiervoren, bl. 68, aenteek. 2.

(2) Een van 's konings secretarissen, die don Juan achterna gezonden was om by hem dezelfde bediening waer te nemen, en hem tevens tot raedsman te strekken. Zie De Tassis, bl. 239-40.

(3) Zie beider beweegreden breedvoerig uiteengezet by Strada, bl. 306-309.

Voortaen konden de Staten ook niet meer achterblyven, maer waren verpligt, op hunne beurt, in nadere aenraking te komen met des konings vertegenwoordiger, door nieuwe briefwisseling en gezantschappen. Dit geschiedde dan ook⁽¹⁾; doch niettemin altyd mistrouwend, bleven zy naer middelen uitzien om, in geval van mislukking, in staet te wezen don Juan en de Spanjaerts het hoofd te bieden. De *Pacificatie* van Gent was in de voornaemste steden afgekondigd en algemeen toegejuicht geworden. Kort daerna, met het inzicht van zich te versterken, wisten de Staten de stad en het kasteel van Valencyn op hunne zyde te brengen en deden hetzelfde met Kameryk en diens slot⁽²⁾. Ter zelve tyd tokkelden zy de provincie van Friesland om, als zoo vele andere, de party der Staten te kiezen en vonden daer byval genoeg onder de uitgewekenen, welke thans, krachtens de Gentsche bevrediging, hadden mogen wederkomen. Het bewind over dit land, met dat van Groningen

- (1) Zie Gachard, *Actes des Etats génér.* I, bl. 47, num. 144; bl. 49, num. 150; bl. 50, num. 155; bl. 51, num. 158; bl. 52, num. 160 en 61, enz.
- (2) Zie Bor, I, X Boek, fol. 196.

en de Ommelanden⁽¹⁾ was sedert lang toevertrouwd aen Gaspar de Robles, heer van Billy, een Portugeesch edelman, zeer getrouw aen den koning. De Staten hadden vroeger te vergeefs beproefd met brieven om hem aen hunne lyn te krygen⁽²⁾; maer sedert gelukte het hun door andere middelen Billys krygsbenden over te halen⁽³⁾, en bragten het zoo ver dat zy den stadhouder door zyn eigen volk deden in hechtenis nemen en den graef van Reunenberg⁽⁴⁾ in zyne plaets stelden⁽⁵⁾.

Men ziet hoe de Staten generael bekommerd waren om in de provinciën meer en meer de overhand te krygen en, wat er ook voorvallen mogt, bekwaem te wezen het werk van Gent te handhaven. Middelerwyl nogtans ging men altyd voort

(1) Zie ons negende Deel, bl. 576, aenteek. 4.

(2) Zie der Staten brief, by Bor, fol. 197. Zie mede De Tassis, bl. 211.

(3) Zie Gachard, *Actes des Etats génér.* bl. 52, num. 163.

(4) Joris de Lalaing, baron van Ville, graef van Reunenberg, en broeder van Antonis graef van Hoogstraten, toen ter tyd zeer gehecht aen den prins van Oranje. Zie Groen, *Archives*, enz. V, bl. 581.

(5) Zie Bor, fol. 197. Zie mede De Tassis, bl. 212.

gemeenschap te houden met don Juan. Het was een gedurig over en weêr geloop van gezanten der Staten naer Luxemburg, van beproevingen om billyke voorwaerden te treffen, enz. waerby zelfs niet altyd de betamelykheid en de eerbied, aen een beroemden krygsheld verschuldigd, onderhouden werden. Een der afgeveerdigden, en niet van de minst aenzienlyken, was ja zoo onverstandig of zoo onbeschaemd dat hy, te goeder trouw schynt het, aen don Juan heimelyk raden dorst zich de belangen zyns broeders zoo zeer niet aen te dragen, maer de heerschappy der Nederlanden voor eigen rekening op te vatten⁽¹⁾. De vorst had moeite om zyne verontweerdiging te beteugelen, doch was genoodzaekt alles door de vingeren te zien, wilde hy zyn doel niet missen. Een andere mael gebeurde het dat een der afgeveerdigden hem met zoo veel stoutmoedigheid en op zulk gebiedenden toon aensprak, dat don Juan onverduelig wordende naer zyne tafelbel greep om een' bediende te roepen en het den roekelooze betaeld te zetten; maer de rede toomde nogmaels zyne gramschap in⁽²⁾.

(1) Zie Vandervynckt, II, bl. 388, en De Tassis, bl. 241.

(2) Zie De Tassis, bl. 247.

De Staten aenzochten hem dieper in het land te komen, naer Namen, by voorbeeld, waer de adel hem te gemoet zou gaen om hem het zy naer Brussel te vergezellen of naer Bergen, volgens zyne verkiezing⁽¹⁾. In dat eerste voorstel zou de vorst hebben toegestemd, byaldien men hem eene lyfwacht van eenige benden Duitschers en Walen hadde vergund⁽²⁾; doch men wilde dat hy zich tevreden hielde met eene wacht uitsluitelyk samengesteld van landzaten, en aldus bleef dat steken⁽³⁾.

In het begin van December naderde echter de vorst wat meer naer het binnenland, en kwam van Luxemburg naer Marche⁽⁴⁾, terwyl de Staten, van hunnen kant, op don Juans verzoek een aental gedeputeerden naer Namen zonden, werwaerts zich ook de leden des Staetraeds begaven om de vrede-

(1) Zie Gachard, *Actes des Etats génér.* I, bl. 43, num. 132.

(2) Zie daer, bl. 47, num. 144; bl. 49, num. 151 en bl. 51, num. 158.

(3) Zie daer, bl. 55, num. 170.

(4) Voluit Marche-en-Famène, een stedeken gelegen tusschen Luxemburg en Namen. Zie Gachard, *Actes*, enz. bl. 64, num. 194.

handelingen voort te zetten⁽¹⁾. Men had, tot dan toe, zich nog niet verstaen om een' wapenstilstand te sluiten; maer eindelyk, omtrent half December, sloot don Juan met de afgeveerdigden der algemeene Staten een bestand van vyftien dagen, dat later nog verlengd werd, en kort daerop liet de bisschop van Luik aen de Staten weten dat hy, van wege keizer Rodolf, last had om, te samen met den hertog van Gulik en een paer andere duitsche heeren alle poogingen aen te wenden ten einde den vrede in de Nederlanden te bewerken⁽²⁾. Dit ten gevolge had de kerkvoogd don Juan verzocht om naer Hooi⁽³⁾ te komen, eene stad van zyn bisdom, waer men van beide kanten, zonder vrees of argwaen, zich vergaderen kon en in gesprek treden. De Staten namen eerlang die uitnoodiging aen en zonden eenigen van hen, onder vrygeleide⁽⁴⁾, met de leden des Staetraeds naer gemeente luiksche stad, alwaer de zaken op nieuw

(1) Zie *Actes*, bl. 73, num. 222, en bl. 74, num. 229.

(2) Zie daer, bl. 71, num. 216.

(3) In 't fransch Huy, op de Maes gelegen tusschen Luik en Namen, en niet zeer verre van Marche.

(4) Zie *Actes*, enz. bl. 101, num. 313.

besproken werden⁽¹⁾.

Men was het bykans van het begin af en zonder veel moeite eens geworden dat alle de vreemde krygsbenden, de Spaensche vooral, de Nederlanden zouden ruimen: de overtuiging dat er zonder dat aen geene bevrediging kon gedacht worden, was algemeen onder de bestgezinden, en don Juan zelf zag dit zeer wel in. Maer hy vond ernstige moeijelykheid in het aennemen der *Pacificatie* van Gent, welke hem scheen eene soort van godsdienstige vryheid toe te staen, strydig met het waer geloof. Op dat punt haperde hy gedurig: te onregt nochtans, want 's lands bisschoppen, abten en andere aenzienlyke geestelyken verklaerden hem opentlyk dat het gemeente verdrag volstrekt niets behelsde dat met het geloof of met den catholieken godsdienst in stryd ware; maer dat, in tegendeel, alles wat daerin besloten was eerder strekte tot dier vermeerdering en verzekering⁽²⁾. Eene gelyke

(1) Zie daer, bl. 100, num. 310.

(2) Zie de *Actes*, enz. bl. 70, num. 212. De latynsche oorkonde staet in de *Bulletins de la Commission d'Hist.* 1re série, XIV, bl. 6. - Zie daer mede eene memorie des bisschops van Yperen Martinus Rythovius, bl. 8, vlgg.

verklaring werd gedaen door de Theologische faculteit van Leuven, en door de professoren der beide Regten⁽¹⁾. Don Juan mogt derhalve alle gewetensangsten op zyde stellen; want hy moest toch op het punt van godsdienst niet nauwgezetter wezen dan de hoofden zelf der Nederlandsche geestelykheid, de natuerlyke beschermers der catholieke waerheid. Hy had daerenboven een nieuw bewys gekregen van de regtzinnigheid dergenen die deel hadden genomen aen de Gentsche bevrediging, Inderdaed de voornaemsten hunner, prelaten, geestelyken, heeren en edellieden, stedelyke overheden en anderen, vertegenwoordigers der Nederlandsche Staten, waren den 9 January 1577 te Brussel byeengekomen en hadden daer gezamentlyk een verbond geteekend, bekend onder den naem van *Unie van Brussel*, waerby zy verklaren dat ‘ingezien de gemeene verdrukking des vaderlands door den moedwil der Spanjaerts, zy besloten hebben zich te vereenigen, te wapenen en elkander by te staen tegen de Spanjaerts en dier begunstigers, als vyanden van den staet

(1) Zie de oorkonde in pasgenoemde *Bulletins*, bl. 7, en de aenteek. 1, bl. 8.

en wederspanningen aen den koning. Zy beloven dan, als goede christenen, eerlyke lieden en ware vaderlandsminnaers dit verbond te zullen staende houden, zonder dat iemand er moge uitgaen op welk voorwendsel ook, en zulks tot behoudenis van het catholiek geloof⁽¹⁾, tot getrouwe uitvoering der Gentsche *Pacificatie*, en tot uitdryving der Spanjaerts: zoo nogtans dat zy de onderdanigheid aen den koning willen bewaren, en niets anders in 't oog hebben dan het welzyn en de rust des lands, de handhaving der privilegiën, regten en vryheden, en der

- (1) Deze strekking moest al te uitsluitend schynen, om geene tegenspraek te ontmoeten in de noordelyke gewesten, waer de nieuwe godsdienstleer de meeste aenhangers had. Ook duerde het niet lang of de aenleiders der *Unie* werden beschuldigd van de besluiten der Gentsche bevrediging miskend en geschonden te hebben. De verdeeldheid ging weldra zoo verre, dat men noodig oordeelde haer te moeten bevechten door eene nadere of nieuwe Unie, gesloten te Brussel den 10 December van hetzelfde jaer 1577, maer die insgelyks van korten duer was. Zie er den inhoud van, met bygevoegde aenmerkingen, by De Jonge, *Verhandelingen en onuitgegeven stukken*, Amsterdam, 1827, II, bl. 165-204.

oude costumen en gewoonten, en zoo voort⁽¹⁾.’

Ondanks deze nieuwe verzekering aarzde don Juan nog een geruimen tyd, tot dat hy rekening gegeven hebbende aen den koning van heel den toestand der zaken, niet alleen diens goedkeuring bekwam, maer bevel ontving van spoedig door en af te werken, en den vrede te sluiten met terzyde stelling van alle twyfelmoedigheid⁽²⁾. Het gevolg hiervan was dat de onderhandelingen weldra hernomen werden en een eind aen den twist bragten door een akkoord dat, geteekend te Marche den 12 February, de volgende dagen afgekondigd werd in de verschillende provinciën onder den naem van *Eeuwig Edict*. De koning bekrachtigde deze overeenkomst den 7 April. Het is hy zelf die spreekt en die, na alle zyne titels opgenoemd te hebben, even als in de Gentsche bevrediging, en na te hebben melding gemaekt van de rampen door de Nederlanden geleden, alsmede van de poogingen wederzyds aangewend om het kwaed te herstellen en de openbare welvaart te doen herle-

(1) Zie den tekst der Unie van Brussel, in het *Corps diplomatique* van Du Mont, V, P. I, bl. 285.

(2) Zie Strada, bl. 310, en Vandervynckt, II, bl. 389.

ven, in al de verzoeken en wenschen der algemeene Staten toestemt, niet alleen voor zich zelven, maer tevens voor zyne nakomelingen ten eeuwigen dage. 'Namelyk de koning vergeeft alle gepleegde misdaden, en wil niet dat er iemand voortaan aansprekelyk zy wegens het voorledene. Voorts neemt hy de *Pacificatie* van Gent in geheel haren inhoud, en belooft de algemeene Staten der Nederlanden in 't vervolg te zullen beroepen en vergaderen, naer luid van artikel 3 der gemeente *Pacificatie*. Hy wil almede dat alle vreemde krygslieden, Spanjaerts, Duitschers, Italianen, Burgondiërs en andere, zoo ruiters als voetknechten, uit zyne Nederlanden zullen vertrekken, zonder daer ooit te mogen in terugkeeren, ten ware by het ontstaen van een uitheemsche oorlog, en met toestemming van 's lands Staten, terwyl deze insgelyks beloven af te zien van alle verbonden met uitheemschen gesloten, en alle vreemde krygsknechten te zullen afdanken. Voorts dat de wederzydsche gevangenen zullen geslaekt worden, en de graef van Buren in vryheid gesteld, zoo haest diens vader, de prins van Oranje, van zynen kant dit

verdrag zal erkend en er zich aen onderworpen hebben. Al de oude vryheden, privilegiën, herkomen en gebruiken zullen aen allen en aen ieder in 't byzonder wedergegeven en gewaerborgd worden, gelyk mede de penningen, ten tyde der beroerten door de Staten geligt, de gemaekte schulden en gedane kosten tot 's konings rekening zullen blyven, enz. De Staten, van hunnen kant, beloven den catholieken godsdienst te zullen handhaven en doen handhaven, alsmede onderdanig te zullen blyven aen den koning, zonder daer ooit in te ontbreken⁽¹⁾.

Zie daer de hoofdzakelyke bepalingen van het *Eeuwig Edict*. De Lezer zal bekennen dat zy allenzins voldoende waren, en dat de Staten reden hadden om er zich mede te vrede te houden. Alleenelyk mogt men vreezen dat zy, onder het godsdienstig opzigt, weinig of geenen byval zouden vinden in Holland en Zeeland, zoo min als by den

(1) Zie den franschen tekst van het *Eeuwig Edict*, by Du Mont, V, bl. 285-89, of de nederduitsche vertaling in de *Plakkaerten van Brabant*, I, bl. 595-601. De volledige tekst staet mede by Bor, I, X B. fol. 222, vlgg.

Prins van Oranje, naer wien beide die provinciën gewoon waren te luisteren, en die, als vroeger gezegd is, alle poogingen van overeenkomst met don Juan afgeraden had. Inderdaed, van zoo haest als de onderhandelingen eenen goeden uitslag lieten verhoppen, en vooral sedert dat de vrede te Marche gesloten was, schreven de Staten den eenen brief op den anderen aen Willem den Zwyster, en zonden hem ja vertrouwde personen, om rekenschap te geven van hun gedrag met 's konings plaatsvervanger, om te laten weten dat zy zeer gunstige voorwaerden bekomen hadden, en die hy zelf had aenbevolen: weshalve zy hem baden om zich met hen te verwoegen en geheel het land deelachtig te maken aen den gewenschten vrede. Oranje, in zyne antwoorden, wenschte den Staten veel geluk met hetgeen zy bewerkt hadden; doch oordeelde tevens dat zy al te voortvarend waren geweest, dat onderscheidene artikels van het *Eeuwig Edict* niet voldoende schenen, en dat de Staten meer voorzorg hadden dienen te gebruiken om zich te verzoenen met eenen vyand gelyk den koning van Spanje, enz.⁽¹⁾ In zulken zin

(1) Zie Gachard, *Corresp. de Guill. le Taciturne*, III, bl. 180-87; item bl. 204, 212-32. - Zie mede De Tassis, bl. 260.

spraken ook de Staten van Holland en Zeeland in hunne vergadering te Middelburg gehouden den 19 February 1577⁽¹⁾.

In de andere provinciën, vooral in de zuidelyke, ging het geheel anders. Het akkoord was er zoo haest niet gesloten, of de hofstoet van don Juan werd van dag tot dag grooter, en vergezelde den vorst over Namen naer Leuven⁽²⁾ alwaer hy, volgens afspraak, zich eenige weken ophouden moest, ten einde aen de vreemde krygslieden den noodigen tyd te geven om het land te ruimen; want hy zou eerst na hun vertrek zynen intrede te Brussel doen en daer als algemeene stadhouder ontvangen worden⁽³⁾. Het vertrek der soldaten kon niet in eens gebeuren en ging daerenboven gepaerd met

(1) Zie Bor, fol. 225-26. Zie mede Wagenaar, VII, bl. 144-45.

(2) De Staten hadden last gegeven aen hunnen opperbevelhebber, den hertog van Aerschot, om don Juan te vergezellen en te beschermen. Zie Gachard, *Actes des États génér.* bl. 131, num. 408.

(3) Zie Vandervynckt, II, bl. 392. - Zie mede De Tassis, bl. 257.

vele bezwaren. Vooreerst waren er velen die, gedurende hun lang verblyf in deze landen, huwelyken hadden aengegaen, kinderen gewonnen en eigendommen gekocht, hetgeen noodwendig hunne verwydering belemmerde. Ten andere wist men niet wel werwaerts die menigte te zenden. De Duitschers en Burgondiërs konden naer huis keeren, en dit deden zy; doch waer met de Spanjaerts gebleven? Het kortste was hen naer Italië te stieren, alwaer de koning domeinen had; doch te midden des winters konden de krygslieden zonder groot gevaer de Alpen niet overtrekken. Don Juan zou liefst ze ingescheept en over zee naer Spanje hebben gezonden; maer, behalve dat het jaergetyde daer ook niet gunstig voor was, hadden de Staten daer hunne toestemming aen geweigerd, vreezende of voorwendende te vreezen dat hy, onder wege, met zyne krygsbenden Engeland hadde kunnen overvallen en de koningin van Schotland Maria Stuart verlossen⁽¹⁾ welke, op dit oogenblik,

- (1) Dat don Juan lust had om de krygskans te wagen tegen koningin Elisabeth, en ja om de ongelukkige Maria Stuart te verlossen, zulks laet zich hooren, en daer had hy reden genoeg voor. Maer hy was zeker te groote man om zulke onderneming te beproeven zonder voorbereidsels, in het hart van den winter, met misnoegde soldaten, en als 't ware in 't voorbygaen. Neen, het was louter een uitvindsel van Oranje den Staten ingeblazen om don Juans voornemen tegen te werken.

in koningin Elisabeths⁽¹⁾ slaetsgevangenis zat.

Men deed dan zoo wel en zoo spoedig als men kon. Van in den loop van Maert ruimden de Spanjaerts de stad Antwerpen en haer kasteel; zy verlieten mede de andere plaetsen en begaven zich naer Maestricht, waer de uitwisseling der wederzydsche krygsgevangenen gedaen werd. Vervolgens trokken zy naer Luxemburg en namen hunnen weg, over Lorreyne, Burgondië en Savoyë, naer Italië, onder de leiding des graven van Mansfelt, wien don Juan dezen last had opgedragen om alle yverzucht of jaloersheid tusschen de Spaensche veldheeren voor te komen⁽²⁾. Het gros van dit

- (1) De algemeene Staten zochten Elisabeth niet te verkroken, van wie zy heimelyk ondersteund werden en zelfs geldleeningen verworven hadden. Zie Gachard, *Actes des États génér.* bl. 44, num. 135 en bl. 124, num. 381.
- (2) Zie Strada, bl. 312.

leger werd verspreid in het Meilandsche dat den koning toebehoorde, doch velen waren in de bergen van koude en gebrek omgekomen, en vele anderen, aen de nieuwe luchtstreek ongewoon, stierven er nog in den loop van het jaer⁽¹⁾.

Wanneer het vreemde krygsvolk de Nederlandsche provinciën verlaten of zoo goed als verlaten had⁽²⁾, deed don Juan, den 1sten Mei, zyne plegtige intrede te Brussel, en werd tot 's konings algemeenen stadhouder, met de gewoone feestelykheden en vreugdebedryven erkend⁽³⁾. Ieder scheen

(1) Zie Strada, *loc. cit.*

(2) Daer bleven, hier en daer, nog eenige vreemde, vooral duitsche krygsbenden, welke men niet wegzenden kon voor dat men haer de verschuldigde soldy betaeld had. Volgens artikel 14 van het Eeuwig Edict hadden de Staten beloofd 600,000 pond voor gezegde betalingen te zullen opbrengen, en deden hun best om die gelden te verzamelen; doch zulks kostte moeite. Zie de Tassis, bl. 259.

(3) Zie, over het onthael te Brussel aen don Juan gedaen, onderscheidene echte stukken in 's heeren Gachard *Documents inédits*, I, bl. 358, vlgg. - Viglius zal die feestelykheden niet hebben bygewoond, want hy was in dat oogenblik doodelyk ziek, en stierf den 8 Mei 1577, volgens de *Analecta Belgica*, I, bl. 227. Zie mede in hetzelfde Boekdeel, het laetste der *Synopsis chronologica vitae Viglii*. Volgens Gachard, *Doc. inéd.* I, bl. 365, aenteek. 2, zou Viglius den 5 of 6 Mei overleden zyn; doch wy meenden eerder de opgaven der *Analecta* te moeten volgen.

en was te vrede. De Staten hadden meer dan eens aen don Juan geschreven en afgeveerdigden tot hem gezonden om hunne dankbaerheid te betuigen voor zyne bereidwilligheid om den vrede duerzaam te maken⁽¹⁾. Zy hadden mede hem verzocht dat hunne vergadering te Brussel voort mogt duren tot dat zy op nieuw beroepen wierden naer luid der *Pacificatie* van Gent, en zulks werd door don Juan ingewilligd by apostille van 6 Mei⁽²⁾. Denzelfden dag⁽³⁾ werd ook besloten dat men een plegtig gezantschap af zou veerdigen tot den prins van Oranje, ten einde hem, door allerlei beweegredenen en goede beloften over te halen om zich by de verzoende provinciën aen te sluiten en, op

(1) Zie *Actes des États génér.* bl. 129, num. 400; bl. 138, num. 431; bl. 171, num. 559 en 560.

(2) Den 4^{den} Mei had don Juan plegtiglyk gezworen al de artikels en punten van het Eeuwig Edict te zullen onderhouden en doen onderhouden. Zie de *Actes des États génér.* bl. 173, num. 565.

(3) Zie Gachard, *Docum. inédits*, I, bl. 370.

zyne beurt, het *Eeuwig Edict* te onderteekenen⁽¹⁾. Deze deputatie vertrok eerlang; doch, gelyk het te voorzien was, zy bragt niets voort. De prins van Oranje die, in den tusschentyd, wat nader by gekomen was en thans zich ophield te Geertruidenberg, van waer hy alles wat hier in de zuidelyke gewesten geschiedde beter in het oog kon houden, onthaelde ja de afgezanten wel genoeg; maer vond tegen hunne voorstellen telkens iets nieuws in te brengen: nu vroeg hy meerder verzekering; dan, byzondere bepalingen ten voordeele des koophandels; dan weêr schadeloosstelling voor hem en voor zyn' zoon den graef van Buren: kortom, het bleek weldra voor iedereen dat Willems besluit genomen was, en dat men de hoop moest laten varen van hem het verdrag, met don Juan gemaakt, te zien aenveerden⁽²⁾.

Dit alles was louter onwil van Willem den Zwy-

- (1) Don Juan noemde zes gedeputeerden, de Staten, van hunnen kant, vier. Zie hunne namen in de *Docum. inéd.* bl. 370, aenteekk. 1 en 2.
- (2) Zie Vandervynckt, II, bl. 394, Strada, bl. 313, en De Tassis, bl. 260 en bl. 262, vlgg. Zie, over de onderhandelingen van Geertruidenberg, Gachard, *Corresp. de Guill. le Tac.* III, bl. 431, vlgg.

ger. Don Juan zocht waerlyk den vrede en de verzoening; hy had geen ander voornemen dan het verdrag, te Marche getroffen, te goeder trouw uit te voeren en alle nog bestaende moeijelykheden in der minne by te leggen⁽¹⁾. Hy zelf had het grootste belang aen het herstel der orde en des vreden, zoo wel als zyn meester koning Philip die, in 1576 en 77 vooral, bereid was alles toe te geven, mits hy slechts in de Nederlandsche provinciën het catholyk geloof verzekerd zage. Doch zulks maekte des Prinsen rekening niet. Willem kende Philips bedoeling wel; maer wilde hem hier te lande onderkruipen en wist, onder den gewoonen dekmantel van godsdienstyver en vryheidsliefde, de volkeren op zyne hand te houden om, met hunne hulp, 's konings gezag volkomen omver te werpen. De prins voorzag dat de vrede, te Marche gesloten, niet *Eeuwig* duren zou gelyk hy in het *Edict* genoemd was; maer dat de onlusten op nieuw zouden uitbersten met meer hevigheid dan te voren, en

(1) De heer Groen van Prinsterer, ofschoon anders zoo Oranjegezind, erkent dat zelf in zyne *Archives*, enz. VIII, bl. xliij. Zie daer nog meer over by Gachard, *Corresp. de Guill. le Tac.* III, Voorrede, bl. 4, vlgg.

dat men zyne hulp en tusschenkomst in het vervolg nog zoude noodig hebben⁽¹⁾.

Dit vooruitzien was voor hem niet moeilijck; want hy kende zelf de middelen om de twisten weder op te wekken, en zou die middelen eerlang in het werk leggen. Toen don Juan zich nog te Leuven ophield, had hy reeds tegenspraek ontmoet van wege sommige edellieden die de eerste plaetsen aen het hof van den nieuwen gouverneur zochten te bekleeden of die doen bekleeden hetzy door hunne zoons, hetzy door hunne vrienden. In dit punt wilde echter don Juan zyne vryheid niet afstaen, wel voornemens zynde eenige landzaten in zynen hofdienst te nemen, doch zonder zich te verbinden om de eere-posten uitsluitelyk aen Nederlanders te vergeven en dus niet omringd te zyn dan van hen. Dit was alzoo eene eerste reden van ontevredenheid⁽²⁾.

Daer kwamen er weldra nog andere by. Het gerucht begon te loopen dat niet al de Spanjaerts het land geruimd hadden, maer dat een zeker getal van hen verstoken was in de bosschen van

(1) Zie Vandervynckt, II, bl. 395.

(2) Zie Vandervynckt, *loc. cit.* en De Tassis, bl. 259.

Luxemburg, of zich ophield in Lorreyne en naburige streken, terwyl anderen die over Burgondië waren vertrokken, dienst genomen hadden onder de Roomschegezinden in Frankryk tegen de Huguenoten; maer om, op de eerste vraeg van don Juan, naer deze landen weder te komen. Zulks waren enkel uitvindsels door kwaedwilligen verspreid en ongerymd in hun zelve, doch niettemin veel geloof vindende by de menigte, die zich gemakkelyk wys liet maken dat het land verraden was⁽¹⁾. Te midden van een feest, dat te Brussel aen don Juan gegeven werd in het huis eens ryken inwoonders, en terwyl men daer zeer vrolyk was, gebeurde het dat er op eens een valsche alarm-kreet weërgalmde en maekte dat alleman in de wapens sprong, zonder dat iemand wist waerom. De groote markt zag er uit als ten volle in oproer die, wel is waer, door eenige hovelingen oogenblyklyk gestild werd en een einde nam; maer dergelyke bewegingen werden ook elders herhaeld, en bedroefden de weldenkende lieden welke er, te regt, een voorteecken in vonden van nieuwe onlusten⁽²⁾.

(1) Zie Strada, bl. 314, en Vandervynckt, II, bl. 396.

(2) Zie De Tassis, bl. 264, en Vandervynckt, II, bl. 397.

Ter zelve tyd had don Juan zich gedurig te beklagen wegens het gedrag te zynen opzigte van de algemeene Staten welke hy, onvoorzigtig genoeg, gemagtigd had om vergaderd te blyven. Zy zouden hem behulpzaam zyn in het bestier des lands, maer deden inderdaed niets anders dan hem dwarsboomen. Gaf hy een bevel, men wierp hem tegen dat het strydig was met der provinciën privilegiën, zoo talryk en zoo verschillend, dat don Juan ze op twee leeftyden niet hadde kunnen kennen en onderscheiden. Wilde hy eene benoeming doen of maetregelen nemen voor het krygswezen, men zeide dat zulks in de *Pacificatie* van Gent niet begrepen was of dat hy zyne regten te buiten ging: kortom, men betwistte hem al het gezag en al de voorregten welke hem als algemeenen landvoogd toebehoorden⁽¹⁾, en waerom? omdat de Staten zich met alles bemoeijen wilden waer zy geen verstand van hadden, doch voornamelyk omdat zy den invloed ondergingen van een' mensch die nooit zyn' gelyke had om kwaed vuer te stoken en het

(1) Zie Leo, *Zwölf Bücher Netherländischer Geschichten*, II, bl. 612.

zaed van tweedragt te zaeijen⁽¹⁾. Don Juan wist wel dat de prins van Oranje in dit alles den hoofdrol speelde: ‘De menschen van herwaerts over, schreef hy aen den koning den 31 Mei, zyn als betooverd door den prins van Oranje; zy beminnen hem, zy vreezen hem en zouden hem willen tot heer hebben. Zy geven hem van alles kennis, en nemen hoegenamd geen besluit zonder hem raed te vragen⁽²⁾.’ En een tyd lang daarna schreef by nogmaels aen den koning: ‘Wat de prins het meeste verfoeit op de wereld, is uwe Majesteit’, en voegde er by, in eenen anderen brief: ‘Indien hy het bloed uwer Majesteit drinken kon, hy zou het doen⁽³⁾.’

Was zulks misschien wat overdreven, zeker is het daerentegen dat Oranje alles inspande wat hy kon om don Juan den voet te ligten en de worsteling tegen Spanje te vernieuwen. De landvoogd kreeg allerlei kwade berigten; de spraek ging dat

(1) Zoo spreekt Leo, bl. 609, en hy zegt niets te veel.

(2) Zie Gachard, *Correspondance de Guillaume le Taciturne*, III, bl. LXIII.

(3) Zie Gachard, *ibid.* bl. LXIII en LXIV.

men voornemens was de hand te slaen aen zyne huisgenooten, ja aen zynen persoon of ten minste aen zyne vryheid⁽¹⁾. Het schynt zelfs dat Oranje beproefd had om Philip van Marnix en den heer van Heze naer Brussel te zenden en daer, het zy met geweld, het zy met bedrog don Juan op te ligten en naer Zeeland te vervoeren, waerdoor de landvoogd eensklaps alle gezag zou verloren hebben en de deur geopend zyn geworden tot eene nieuwe omwenteling: doch zulks is niet bewezen⁽²⁾.

Hoe 't zy, het blykt genoegzaam dat er een booze aanslag tegen den landvoogd gesmeed was of werd, dewyl de hertog van Aerschot zelf hem daer berigt van gaf⁽³⁾. Don Juan walgde daerenboven van den aenhoudenden dwang dien men hem deed ondergaen, en nam eerlang het besluit van zich aen

(1) Zie Vandervynckt, II, bl. 397.

(2) De Tassis spreekt daarvan, bl. 265, en Strada insgelyks, bl. 315, doch zonder het feit te bevestigen. Alleenlyk voegt hy er by dat de onderneming niet in tegenspraak zou geweest zyn met geheel het gedrag van Philip van Marnix, dien hy noemt *homo ingeniosissimè nequam*, dat is een slechte maer allerslimste kerel.

(3) Zie Haraeus, *Annales*, enz. III, bl. 258.

het juk te onttrekken met eene of andere sterke plaets in te nemen, van waer hy zyne bevelen zou kunnen uitgeven, en waer hy, voor 't minst, in veiligheid wezen zou. Het kasteel van Namen scheen hem van eerst af verkieslyk, zynde dit duchtig versterkt en welgelegen om, des noods, vreemde krygshulp binnen te brengen. Intusschen wilde hy zonder toeven de hoofdstad verlaten, en begaf zich den 5 Juny naer Mechelen, dat bezet was door eenige duitsche krygsbenden. Deze waren nog niet betaeld geworden, en men kon ze daerom niet afdanken en wegzenden. Don Juan zou het een en het ander beproeven, en ging daerom hunne oversten te Mechelen spreken; doch men vermoedde aenstonds dat zulks enkel een voorwendsel was, en dat de landvoogd heimelyk bedoelde die Duitschers op zyne hand te brengen, anders gezegd in zynen eigen dienst te nemen, waer de omstandigheden waerschyntlykheid genoeg aen gaven⁽¹⁾.

Terwyl de gouverneur over dit belang in briefwisseling was met de Staten generael van Brussel,

(1) Zie daer meer van by Bor.

vernam hy dat de koningin van Navarre⁽¹⁾ naer deze landen kwam om de waters van Spa te gebruiken, en dat zy haren weg over Namen zou nemen. Dit was juist eene goede gelegenheid om, van zynen kant, eene reis te doen naer dezelfde stad, ten einde de vreemde vorstin aldaer behoorlyk te onthalen en te vereeren⁽²⁾, doch meteen om zyn heimelyk inzicht te vervullen. Inderdaed hy vertrok derwaert omstreeks half July met geheel zynen hofstaet en met al den noodigen voorraad, en ontving de doorreizende vorstin met alle mogelyke pracht en eerbetuiging. Daegs daarna deed hy haer uitgeleide tot aen de Luiksche grenzen, en vervolgens naer Namen weêrgekeerd zynde, wendde hy eene jagtparty voor, die hem gelegenheid gaf om de gesteldheid der stad en die van haer slot in oogenschouw te nemen. Zich aldus bevindende op de buitenvesten van het kasteel,

- (1) Margareet, zuster van koning Hendrik III van Frankryk, sedert 1572 gehuwd aen den koning van Navarre.
- (2) Margareet was tevens de zuster van wylen de koningin Elisabeth, Philips derde gemalin. - Zie ons tiende Deel, bl. 42 en 455.

gaf hy zynen lust te kennen om dit ook van binnen te bezigtigen, een wensch, waer de zonen des graven van Berlaymont die, met den hertog van Aerschot, diens broeder den markies van Havré en met andere edellieden, in zyn gevolg en zeker ook in het geheim waren, beleefdelyk aen toejuichten, hem biddende zulks oogenblykelyk te doen. De slotvoogd, Jan van Burgondië, heer van Froimont, vond daer geene zwaarigheid in, en ontving don Juan op zyn beste. De gouverneur raekte dan zonder moeite binnen; maer hy had zoo haest de inwendige gesteldheid van het slot niet gezien, of hy verklaerde daer, in 's konings naem, bezit te willen van nemen en er zyn verblyf te vestigen. Op het oogenblik deed hy de kleine bezetting uitgaen, en verving die door het handvol krygsvolk dat hy heimelyk opgeroepen en te goeder ure aen de hand had⁽¹⁾. Dit gebeurde den 24 July 1577⁽²⁾.

- (1) Zie Strada, bl. 398-99. Zie mede het dusgenaemde *Fragment de mémoires historiques*, opgenomen in de *Bulletins de la Commiss. d'Hist.* IIe série, V, bl. 160, vlgg.
- (2) Zie Bor, I, Boek X, fol. 255.

Twintigste hoofdstuk.

Het kon, naer don Juan zich valschelyk inbeeldde, niet moeijelyk wezen voor hem zyn gedrag by de nog altyd vergaderde Staten generael uit te leggen en te regtveerdigen. Ook beproefde hy dit zonder uitstel, schryvende hun waerom hy zich op het kasteel van Namen had gevestigd, vooral omdat er aenslagen tegen zyne vryheid gesmeed waren geworden, en hy derhalve voor zyne eigen veiligheid maetregelen had dienen te nemen, doch zonder eenig kwaed inzicht tegen den vrede of de openbare rust der provinciën⁽¹⁾. Deze brief, toevertrouwd aen den baron van Rasseghem⁽²⁾ en den heere van Grobbendonck⁽³⁾, die last hadden hem naer Brussel te dragen en zynen inhoud mondelyk nader te verklaren, maekte maer kleinen indruk op de leden der Staten. De tyding van

(1) Zie Strada, I, bl. 316, en Bor, I, Boek XI, fol. 258, v^o.

(2) Zie ons X^{de} Deel, bl. 298, aent. 2.

(3) Gaspar Schets, baron van Wesemale, heer van Grobbendonck, Groot-Tresorier of bestierder van 's lands finantiën.

hetgeen don Juan te Namen gedaen had, was zoo haest te Brussel niet aengekomen, of zy had daer, by groot en klein, eene schielyke verwondering gebaerd en argwaen verwekt tegen des konings stedehouder, wien men weldra nog andere beproevingen om steden of sloten te winnen aenwreef en allerlei vyandyke voornemens te last lei. Het antwoord der Staten luidde dat zy niet de minste kennis hadden van aenslagen tegen hem gesmeed, weshalve zy daer geen geloof konden aen geven en zyne Hoogheid vermaenden dit insgelyks uit zyn hoofd te stellen. Zy eindigden met don Juan dringend te verzoeken om haestig naer Brussel weder te komen, belovende dat hy daer, even als in de andere Nederlandsche steden, niet te verwachten had dan getrouwigheid, gehoorzaamheid en volkomen veiligheid⁽¹⁾.

Met dit antwoord belastten zy dry leden hunner vergadering, die onverwyld naer Namen vertrokken en hunne boodschap by don Juan volbragten; doch ziet met welken uitslag. Don Juan weigerde niet stellig naer Brussel weder te keeren; maer op

(1) Zie Bor, *loc. cit.*

de volgende voorwaerden: 1° Dat men hem in bezit zou stellen van het wettig gezag hem toekomende als Gouverneur en kapitein generael der Nederlanden en, te dien einde, hem eene trouwe lyfwacht zou toestaen, om hem te vergezellen werwaerts by zoude wenschen zich te begeven; 2° dat men hem het bevel zou laten over alle de krygslieden, en het regt van benoeming aller ambtenaren, gelyk zyne voorgangers dit gehad hadden: 3° dat, dewyl de prins van Oranje, alsmede de Staten van Holland en Zeeland, sommige punten der Gentsche *Pacificatie*, en der overeenkomst van Marche weigerden te volbrengen, de Staten generael alle gemeenschap en onderhandelingen met hen zouden afbreken, en samenwerken met den landvoogd om den prins en diens aenhangers tot reden te brengen en te onderwerpen⁽¹⁾.

Deze verklaring ging gepaerd met een uitgebreiden brief, in welken don Juan zyne vredelievende oogmerken nog nader te kennen gaf⁽²⁾.

(1) Zie het stuk in zyn geheel, by Bor, fol. 259.

(2) Zie dien brief by Bor, fol. 259, v^o en fol. 260. - Zie mede Gachard, *Actes des Etats génér.* I, bl. 209, num. 687.

Thans was het wederom de beurt der Staten om des landvoogds voorstellen te beantwoorden. Zulks deden zy dan ook vóór het einde van July⁽¹⁾, ja, en in zachte woorden genoeg, doch tevens op eene wyze dat don Juan er niet meê te vrede was, en zich hield aen zyn eerste besluit.

Aldus verliep de tyd in nutteloos over en weêr geschryf, zonder dat er eenige toenadering tusschen den landvoogd en de algemeene Staten te voorzien was. Verre van daer zelfs: de wantrouw der Staten groeide dagelyks aen; men kon niet meer onderstellen dat don Juan andere inzigten had dan om eene nieuwe worsteling aen te vangen en andermael te beproeven de provinciën door magt van wapenen te onderwerpen, als waertoe de overheersching van Namen en de nabyheid van Luxemburg hem de gemakkelykste middelen verschaffen zou. Men hoorde ook zeggen dat don Juan moeite deed om meester te worden van het kasteel van Antwerpen en van andere versterkte plaetsen; en zulks had schyn genoeg; maer de Staten staken hem in tyds dien pas af; want zy wisten de hoog-

(1) Zie de stukken by Bor, fol. 259, vlgg.

duitsche bezetting daer uit te krygen, en niet alleen het slot, maer geheel de stad onder hun bevel te brengen. Zelfs ja deden zy, op verzoek der inwoonders, de versterkingen van het kasteel afwerpen, opdat de stad van dien kant in het vervolg niets meer zou te vreezen hebben⁽¹⁾.

Het zelfde was onlangs reeds gedaen te Gent. Daer ook hadden de Staten het kasteel ingenomen en doen afbreken, en de stad had, op hare beurt, werken van versterking uitgevoerd om zich in veiligheid te stellen tegen alle verrassing⁽²⁾. Nu was men nog bedacht hetzelfde te doen met de andere sloten van Nederland, welke, het eene voor en het andere na, geslecht werden, uitgezonderd alleen dat van Kameryk⁽³⁾, waer echter de Staten den

- (1) Zie de byzonderheden by Bor, fol. 273, vlgg. Zie mede de *Geschied. van Antwerpen*, V, bl. 59, vlgg. Het was by deze gelegenheid dat het standbeeld van Alva, in eenen kelder van het kasteel gevonden, aen stukken geslagen en in de kanongietery der stad versmolten werd. Zie ons tiende Deel, bl. 551.
- (2) Zie De Jonghe, *Gentsche Geschied.* I, bl. 303 vlgg.
- (3) Kameryk was eene keizerlyke stad, van het hoofd des Ryks afhangende, behalve dat de aertsbisschop er ook zekere regten bezat, en waer derhalve de Staten niets in te zeggen of te doen hadden.

bevelhebber uit wegnamen, om een' vertrouwd edelman in diens plaets te stellen⁽¹⁾. Ter zelve tyd schreven zy lange brieven aen den koning, in welke zy, gelyk men raden kan, al de schuld van het gebeurde aen don Juan te last legden⁽²⁾; maer het spreekt ook van zelf dat deze hun het woord niet alleen liet en, van zynen kant, den koning mede onderrigte van den staet der zaken en zyn eigen gedrag verregtveerdigde. Meteen verzocht hy middelen om het wettig gezag, te samen met de goede orde, in de Nederlanden te herstellen, hetgeen hem niet mogelyk scheen zonder den kryg te voeren tegen de Staten en dier aenhangers.

Van dat gevoelen was de koning ook: alleenlyk ontbrak het hem aen het noodige geld om zynen stedehouder behoorlyk te ondersteunen; maer voor het overige werd er niets verzuimd ten einde don Juan te voorzien van krygsmagt. De soldaten die onlangs het land geruimd en in Frankryk dienst

(1) Zie Bentivoglio, II, bl. 213.

(2) Zie Gachard, *Actes des Etats génér.* I, bl. 211, num. 690. - Zie mede Bor, fol. 281, vlgg.

genomen hadden, kregen bevel om haestig weder naer hier te komen, hetgeen insgelyks geboden werd aen de Spanjaerts die in het Meilandsche of het Noorden van Italië hadden schuilplaets gevonden, of die in Burgondië en elders verbleven. Deze kwamen voor en na aen te Luxemburg welke stad, met geheel de provincië van dien naem, in de gehoorzaamheid volhardden. En ook de beide steden van Charlemont en Mariënburch⁽¹⁾ hadden zich aen don Juan onderworpen, waervan de eerste byzonder dienstig was om, over de Maes, den aenvoer van leeftogt naer Namen te verzekeren. Alzoo zag allengskens de landvoogd zyne magt aengroeijen en kreeg nieuwen moed.

Dit alles geschiedde echter niet zonder dat de algemeene Staten daer kennis van hadden, welke dan ook, van hunne zyde, allerlei middelen in het werk legden om penningen te verzamelen en krygsvolk op de been te brengen. Daer slaegden zy, ja, ruim zoo goed in als don Juan; doch wat hun meest ontbrak was een bekwaem hoofd, in staet om over alles het oog te houden en het opperbevel te voe-

(1) Zie ons negende Deel, bl. 677 en de aanteek.

ren. Daer waren zy ten zeerste meê bekommerd en bevonden, na lange beraedslagingen, dat er niemand beter voor geschikt was dan prins Willem van Oranje, met wien zy altyd in gemeenschap waren gebleven, en die voortdurend vele vrienden en voorstanders in de zuidelyke provinciën had behouden. Deze dwongen als het ware, de Staten om den prins naer het zuiden, en bepaeldelyk naer Brussel te roepen, gelyk zy deden by brief van 6 September 1577⁽¹⁾. Hierop kregen zy een gunstig maer tevens voorzigtig antwoord⁽²⁾ en korte dagen daarna vertrok Willem van Geertruidenberg naer Antwerpen, waer hy, den 18 September, aenkwam, vergezeld van zyn' broeder Lodewyk van Nassau en eenige andere heeren⁽³⁾.

Zulks was te Brussel zoo haest niet geweten, of daer trok een gezantschap van vyf edellieden naer Antwerpen om den prins te verwelkomen en hem

- (1) Zie Gachard, *Actes*, enz. I, bl. 241, num 776. Zie mede *Corresp. de Guill. le Taciturne*, IV, bl. v, vlgg.
- (2) Zie Gachard, *Corresp. de Guill. le Tac.* IV, bl. VIII, vlgg.
- (3) Zie Gachard, bl. x.

te verzoeken zonder uitstel zich naer de hoofdstad te begeven, verzoek dat hem terzelver tyd ook gedaen werd van wege de stedelyke regeering. Willem stemde gereedelyk toe; hy verliet Antwerpen den 23 September met een talryk gevolg, en kwam, na den middag, aen te Brussel, alwaer hy den welkomgroet ontving van geheel den adel en, mag men zeggen, feestelyk onthaeld werd door al het volk dat de straten vervulde. De stad weêrgalmde van vreugdekreten en de meeste gevels waren versierd. Willem betrok het Huis van Nassau⁽¹⁾, dat hy sedert 1566 niet meer gezien had, en thans op nieuw vervuld vond van vrienden en voorstanders⁽²⁾.

Daegs daerop, den 24 September, vergaderden de Staten generael. Oranje woonde deze vergadering by, in welke spraek was van de onderhandelingen die men tot dan gehouden had met don Juan, en waer een eindelyk besluit over te nemen was. Dit besluit, onder den invloed en de medewerking van Willem opgesteld, werd des ander-

(1) Zie ons tiende Deel, bl. 11, aenteek. 2.

(2) Zie Gachard, *Corresp. de Guill. le Tac.* IV, bl. XIV.

dags door de Staten goedgekeurd en naer Namen gezonden om don Juan te worden medegedeeld: doch deze, zeer misnoegd wegens de overkomst des prinsen te Brussel en zyne inmenging in 's lands zaken, verwierp de voorstellen der Staten en deed er andere, op zyne beurt, die te Brussel even weinig ingang konden vinden⁽¹⁾. De nieuwe worsteling werd dan van dag tot dag onvermydelyker; de provinciën en de steden maekten daer gereedschap voor, en het kwam er weêr op aen om een hoofd te kiezen wien men het opperbestier en het bevel der krygsmagt toe zou vertrouwen.

Dat niemand daer beter voor berekend was dan prins Willem, ja dat hy alleen, in de omstandigheden waer de provinciën zich in bevonden, de bekwaemheid had om aen het hoofd der zaken te staen, begreep ieder; doch niemand toonde zich daer zoo zeer van overtuigd als het Brusselsch volk dat, nacht en dag, de wacht hield voor Oranjes paleis en hem overal vergezelde. De vrouwen vielen op hare knieën waer hy voorbyging, en bewezen hem, als het ware, eene goddelyke eer.

(1) Zie Gachard, *ibid.* bl. XXVI, vlgg.

Eens dat hy later dan gewoonte in de vergadering der Staten gebleven was, werden de burgers ongerust, en vreezende dat er verraed in 't spel was, grepen zy naer de wapens om hem te verdedigen, tot dat de prins zelf aen eene venster der vergaderplaets zich vertoonende den oproer stilde⁽¹⁾.

In zulke gesteltenis der gemoederen kon er op niemand anders gedacht worden dan op den prins van Oranje, om het opperbewind des lands te voeren. Daer werd zelfs reeds gesproken van hem *Ruwaert*⁽²⁾ te noemen, het is te zeggen van hem al het gezag op te laden, en in zekeren zin hem met de souvereine magt te bekleeden. Willem van Oranje bevond zich dan, op het einde van 1577, nagenoeg in denzelfden toestand als op het laetste van 1576, toen men hem, na den afloop der Gent-

(1) Zie Gachard, *ibid.* bl. LIX.

(2) De *Ruwaert* (eene verkorting, naer 't schynt, van *Rustbewaerder*) was eene soort van *Dictator*, gelyk de Romeinen, in de gevaerlykste omstandigheden hunnen opperbevelhebber noemden. In 1420 hadden de Brabanders den graef van Sint-Pol, hertog Jans eigen broeder, tot *Ruwaert* van Brabant aengesteld. Zie ons V^{de} Deel, bl. 630.

sche *Pacificatie* tot hoofd der nationale party had gekozen. Doch, het verdient byzondere opmerking, telkens dat de prins op het punt scheen van zyne geheime inzigten verwezentlykt te zien en zyn doel bereikt te hebben, kwam er iets toevalligs in den weg dat alles weêr verydelde, en den eerezuchtigen man dwong om nieuwe plannen te smeden.

In 1576 had de onverwachte overkomst van don Juan een volslagen ommekeer in de omstandigheden gebragt en Willems zaken deerlyk achteruit gesteld: ditmael daerentegen ontstond de dwarsboom uit den boezem zelf des inlandschen adels, maer was daerdoor nog meer te duchten voor die hem in zynen weg ontmoette. Namelyk vele deftige edellieden, inzonderheid onder degenen die het voorvaderlyk geloof aengekleefd bleven, zagen met onrust den prins dagelyks grond winnen. Van den anderen kant erkenden zy dat koning Philip opgehouden had op de herten te heerschen en dat het land rust noch heil te verwachten had, zoo lang het onder den scepter van Spanje zou staen. Doch indien het noodig was dat de Nederlanden van meester veranderden, zoo verlangden de edellieden dat het land toebehoorde aen eenen vorst

van soevereinen huize, aen een catholicken vorst, aen eenen vorst van het Oostenryksch-Belgisch huis van Habsburg, waer de koning van Spanje insgelyks uit stamde, ten einde aldus ten minste eenen schyn van wettigheid aen deze groote verandering te geven, en die eeniger wyze aennemelyk te maken in de oogen des konings.

Volgens dit plan werden zy bedacht op den aertshertog Matthias, broeder van den regeerenden keizer Rodolf II⁽¹⁾, en den aengetrouwden neef des konings⁽²⁾. De inzigten der edellieden gingen nog verder en, wat zeker byzondere aenmerking verdient, zy wilden doen in 1577 wat de koning, twintig jaer later, zelf deed, toen hy de Nederlandsche provinciën afstond aen zyne dochter Isabella en aen den aertshertog Albertus, den eigen broeder van Matthias op wien men thans het oog liet vallen.

- (1) Rodolf II was, in 1576, zyn' vader Maximiliaen II opgevolgd en had verscheiden broeders, Matthias, Maximiliaen, Ernest, Albrecht en anderen.
- (2) Door zyn huwelyk, in 1570 aengegaen met Anna Maria, dochter van keizer Maximiliaen II en Matthias moei. Zie ons tiende Deel, bl. 455-56.

Zie daer dan het einddoel der samenzwering tegen den prins van Oranje gesmeed, en waer de hertog van Aerschot, met de andere leden des huizes van Croy den hoofdrol in speelden. Zy wilden de souvereiniteit der Nederlanden doen overgaen aen eenen afstammeling uit het huis van Habsburg en, by middel van een huwelyk met eene Infante van Spanje, de regten des konings eerbiedigen. Dit doel was zeker hoogst loffelyk. Hadde het kunnen getroffen worden, het zou, naer alle waerschyndykheid, den vrede en het geluk der Nederlanden hebben voortgebragt. De koning zelf verklaerde dat het, van het begin zyner regeering af, zyn voornemen was geweest de Nederlandsche provinciën af te scheiden van de Spaensche monarchy, en ze tot byzonder erfgoed te geven aen een zyner kinderen. Maer in 1577 had de Infante Isabella slechts den ouderdom bereikt van *elf* jaren⁽¹⁾ en, behalve dat de vorstin toen nog te jong was, verlangde haer vader eerst den opstand der Nederlanders gedempt, en de provin-

(1) Zy was geboren in 1566, oudste dochter van Philippe II en van diens derde gemalin Isabella van Frankryk. Zie ons tiende Deel, bl. 455, aenteek. 1.

ciën bevredigd te zien eer hy die afstonde aen zyn kind. En dien wensch kan men niet misduiden.

Evenwel de zaak van den aertshertog Matthias eischte veel bescheidenheid en een volstrekt geheim. Zy werd toevertrouwd aen een Vlaemsch edelman, den heer van Maelstede die, in zyne jeugd, vry langen tyd aen het hof van Weenen geleefd, en daer vrienden en kennissen behouden had. Deze nam den last aen; hy begaf zich in 't geheim naer de hoofdstad van Oostenryk, en deed zoo wel, dat hy aen den aertshertog het middel verschafte om Weenen te verlaten, zonder dat men zyn vertrek merkte of ten minste den schyn had van het te merken⁽¹⁾. Matthias ruimde Weenen in den nacht van 2 tot 3 October 1577, hebbende voor enkel gevolg een dertigtal vertrouwde dienaers en voor het einde der maend was hy te Maestricht⁽²⁾. Hier dient nog opgemerkt dat de baron van Maelstede geenen last had om aen den aertshertog de souvereiniteit der Nederlanden op te dragen, maer

- (1) Anders zou de keizer zyns broeders vertrek niet kunnen toelaten hebben, om den koning van Spanje niet te mishagen.
- (2) Zie Vandervynckt, II, bl. 416, vlg.

alleen de hoedanigheid van algemeenen landvoogd in 's konings naem. Viel zulks goed uit, dat is, indien Matthias zyn gezag hier te lande kon doen erkennen en de gunst der natie winnen, alsdan zou men verder gaen en trachten de toestemming des konings te verkrygen om onze provinciën aen hem af te staen by middel van een huwelyk met een zyner dochters.

Alhoewel deze gewigtige zaak met de meeste voorzorg en geheim was bewerkt geworden, kende niettemin prins Willem er al de omstandigheden van, en had in tyds al zyne maetregelen genomen voor dat de aertshertog aengekomen was. Matthias was maer negentien jaer oud; alvorens hy in bediening trad, moest hy met 's lands Staten de voorwaerden bespreken op welke hy tot algemeenen gouverneur erkend zou worden.